

İSLÂM AİLE HUKUKUNA GÖRE EVLENMEDE EŞLER ARASINDA DENKLİK

Yrd. Doç. Dr. Mehmet DİRİK*

Özet: İslâm aile hukukunda erkeğin evleneceği kadına bazı özellikler bakımından denk olması İslâm hukukçuları arasında tartışmalı konulardan biridir. Evlenmede denkliği şart koşan hukukçular, denkliğe konu vasıflar ve muhtevaları üzerinde farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Denklik şartı, hukuki şart olarak nikâh akdine dâhil edilmiş bir unsurdur. Bu şart, onu aramada hak sahibi konumundaki taraflara nikâh akdine itiraz ve fesih yetkisi vermektedir. Ayrıca denklik şartının, velinin evlendirme velayetini kötüye kullanmasını sınırlandırıcı ve bâkire kızların kendilerini evlendirmelerinde tecrübe eksikliğinden kaynaklanması muhtemel zararları önleyici fonksiyonu vardır. Bu çalışmada, evlenmede denklik şartı, makale boyutları çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Velayet, Evlenmede Denklik, Denkliğe Konu Vasıflar, Bakirelerin Evlenmesi, Dindarlık.

Equality among the Peers According to the Marriage in Islamic Law

Abstract: In Islamic family law, to be equal of the men with the women that they will get married in terms of some of the features is one of the controversial issues among the Islamic jurists. The jurists stipulating equivalence in marriage have put forward different opinions on the subject and content of qualifications of equivalency. Equivalence condition is an element that has been included in the marriage as a legal contract. This requirement enables the parties in the marriage to contract rightful position and gives the power of dissolution. In addition, the equivalence requirement has the function of limiting the parents' abuse of their marrying off custody and of preventing from the possible losses resulting from the lack of experience in virgin girls getting married themselves. In this study, equivalence requirement in marriage is examined and evaluated in the framework of article size.

Keywords: Custody, Equality in Marriage Contract, Features Dealing With Equality, Marriage of Virgins, Piety.

GİRİŐ

İslâm hukukunda ailenin kuruluşundan sona ermesine ve bundan doğan sonuçlara varıncaya kadar pek çok konu ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Çünkü aile, bireyin huzur ve mutluluk içerisinde çeşitli ihtiyaçlarını karşıladığı ve neslinin devamını sağladığı bir kurumdur. Mutlu ve kalıcı bir evliliğin kurulması ve bu esas üzere sağlam bir yapının inşası için bu müessesenin başlangıcından sona ermesine kadar her aşaması ayrıntılı şekilde tanzim edilmiştir. Bu bağlamda incelenen konulardan biri de evlenecek kişiler arasında belirli konularda denkliğin bulunması şartıdır.

* İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, mhmdrk@hotmail.com

Hukukî bir kavram olarak denklik; erkeğin dinî, sosyal ve iktisadî açılardan evleneceği kadının ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda bulunmamasını ya da onunla aynı veya yakın seviyede yer almasını ifade eder. Denkliğin erkekte aranması, evlenecek kadın ve velilerinin haklarını koruyucu bir şart niteliğindedir. Bu şartın amacı, hem çiftler hem de aileleri açısından kurulacak evliliğin sevgi, huzur, mutluluk ve sürekliliğini baştan itibaren temin etmektir. Çünkü kuruluş aşamasında ve eş seçiminde gösterilecek özen ve hassasiyet, evliliğin sağlıklı işleyişine, kuruluş gayesini gerçekleştirmesine ve eşler arasında çıkması muhtemel uyuşmazlıkların kolaylıkla çözümlenmesine katkı sağlayacaktır.

Denklik konusu, daha ziyade küçükler veya tam ehliyetli kızlar üzerinde velinin evlendirme yetkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Dul kadınların evlendirilmesi kendi rıza veya icazetlerine bağlı olduğu için onların velî tarafından evlendirilmesinde denkliğin belirleyici bir özellik olarak ön plana çıkmaz. Ancak evlenecek kadının dul olması bu evlilikte denkliğin gözetilmeyeceği anlamına da gelmez. Görüşlerini değerlendireceğimiz Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri velinin velayeti altındaki kızları evlendirirken denkliği dikkate alması gerektiğini savunurlar. Aksi halde bu nikâh akdi, hak sahibi açısından bağlayıcılık / lüzum ifade etmez. Bu durumda bazı velileri tarafından dengi ile evlendirilmeyen küçük kız, buluşa erdiğinde; tam ehliyetli ise babası tarafından evlendirilse bile akdi hemen feshedebilir. Diğer taraftan velî, tam ehliyetli olmayan bâkire kızı denklik şartını yok sayarak evlendiremez. Tam ehliyetli kızın kendisi, dengi ile ve emsal mehirle evlenirse Hanefîlere göre velinin itiraz hakkı yoktur. Fakat dengi ile evlenmemişse, akdin durumu hakkında iki görüş vardır: Birinci görüşe göre hamileliğin belirmesine veya doğuma kadar velinin itiraz hakkı devam eder. İkinci görüşe göre ise denklik yoksa nikâh caiz değildir. Diğer üç mezhep ise bakire kızların nikâh akdi yapamayacağı esasını benimserler. Ancak tam ehliyetli bakire kız, denklik şartı yerine gelecek şekilde bir akit yaparsa bu durumda velinin akde itiraz etmesi hakkın kötüye kullanılması olarak görülür ve bu tutumun velayet yetkisini bir sonraki veliye (kamu görevlisi) intikal ettireceği esasını benimserler.¹

1 Serahsi, Ebû Bekr Muhammed b. ebî Sehl, *el-Mebsût*, Beyrut 1414/1993, IV, 212 vd. V, 2vd; Kâsânî, Ebû Bekir Alâuddin b. Me'sud, *Bedâ'iu's-senâ' fi tertibi's-şerâ'i*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1406/1986, II, 240; Haskefi, Alâuddin Muhammed b. Ali, *ed-Dürri'l-muhtâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* kenarında), Beyrut 1412/1992, III, 55, 56 (Hanefîlere göre burada "kendi malında tasarruf eden herkes nefsinde de tasarruf eder" والأصل أن كل من تصرف في ماله والأصل أن كل من تصرف في نفسه وما لا فلا), 58; İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Hafid el-Kurtubi, *Bidâyetü'l-muhtehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Kahire 1425/2004, III, 42; Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Dâru'l-ma'rîfe, Beyrut 1410-1990, VII, 164; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref, *Minhâcü't-tâlibin*, Lübnan-Beyrut 1426/2005, s. 379; Şirbinî, Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni'l-muhtâc ilâ mar'ifeti me'âni'l-Minhâc*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415/1994, IV, 272 (Hatta Şâfiilere göre kadının velisi gaip ise veya velisi yoksa devlet görevlisi tarafından evlendirilmesi halinde bile görevlinin denkliği gözetmesi gereklidir. Devlet görevlisi, velinin / müslümanların vekili sayılır ve denkliğin bulunmadığı bir akdi yapması sahih olmaz. Zira müslümanların maslahatlarına uygun olan, denkleri ile evliliktir.); Tam ehliyetli bâkire kızlar üzerindeki evlendirme velayeti ile ilgili görüşlerin değerlendirmesi için bk. Köse, Saffet, İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velayet, *İHAD*, sayı: 2, 2003, s. 101-116.

İslâm hukukçuları, velînin evlendirme yetkisi üzerinde belirleyici bir şart olması bakımından denkliğe konu vasıflar ve bunların muhtevaları üzerinde ayrıntılı şekilde durmuşlardır. Evlilikte denkliğin sahih, nâfiz veya lazım olarak akde tesiri; bu şartın ihlal edilmesi halinde akdin gayr-ı lazım, mevkuf veya bâtil olarak değerlendirilmesi ve hak sahiplerine itiraz ve fesih hakkı vermesi bu konunun incelenmesini gerektirmektedir. Denkliğe ait vasıflar ve sınırlarına dair pek çok görüş ayrılığı bulunduğu için bu konu, karşılaştırmalı hukuk açısından da ayrıca değer taşımaktadır. Bu makalenin amacı, denklik kavramı, meşruiyeti, denkliğe konu vasıflar ve ilgili hükümleri değerlendirmektir.

Modern hukukta denklik kavramının karşılığı yoktur. Evlenecek tarafların evlilik yaşını doldurmaları ve aralarında evliliğe mani (başka biriyle evli olma, boşama sonrası üç yüz günlük süreyi bekleme vb.) bir durumun bulunmaması yeterlidir.

A. DENKLİK KAVRAMI

Sözlükte denk, eşit, benzer, gibi anlamlara gelen kefâet (الكفاءة)², kullanıldığı yere göre kısasta, mübarezede veya nikâhta farklı şekillerde tarif edilmiştir. İslâm hukukçularının aile hukuku açısından farklı şekillerde tanımladıkları denklik; genel olarak dinî, ekonomik ve sosyal konum bakımından erkeğin evleneceği kadına denkliğini ifade eder.³ Elmalılı'nın (ö. 1942) denklik ve işlevi hakkındaki ifadeleri konuyu özetler mahiyettedir: “Her biri aynı kıymeti değil, mukabil bir kıymeti haiz olmakla birinin diğerinden istighnası ve makamına ikamesi kabil olmayıp maksadın husulü için ikisinin de tam kıymetleriyle ictimai, izdivacı şart olmaktır ki birine diğerinin çifti, tam yârî denir. Bu manaca bir erkekle bir dişi küfüv olabilirler. Lisanimızda meşhur olduğu üzere küfüv bu manadadır.”⁴ Dolayısıyla eşler arasında kefâet çerçevesinde sağlanacak denge ile hem evlenen çiftler hem de akrabaları arasında sevgi, saadet, huzur ve istikrarlı bir birlikteliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Kefâet kavramını dilimizde denklik olarak ifade etmek mümkün olduğu için biz bu terim yerine cümledeki konumuna göre denk ve denklik kelimelerini de kullanacağız.

Hz. Peygamber, erkeğin evleneceği kadında; mal, şeref, güzellik ve dindarlık şeklinde dört özelliği arayabileceğini bunlar içerisinde de dindar ve güzel ahlâk sahibi olanı tercih etmesini tavsiye etmiştir.⁵ Ancak evlenmede denklik şartından söz edildiğinde kadının erkeğe değil, erkeğin kadına denkliği kastedilir.

2 İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1414, I, 139; Bu kelime, İhlâs suresi (112), 4. ayette ve bazı rivayetlerde (Müslümanların kanları -birbirine- denktir. المسلمون تكافأ دماؤهم) sözlük anlamıyla kullanılmıştır.

3 Mezheplerin kefâet tanımından birer örnek için bk: Haskefi, *age.*, III, 84 (“Erkekle kadın arasındaki özel bir denklik/müsâvâttir.”); Desûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâşîye aleş-Şerhi'l-kebir*, Daru'l-fikr, trs., II, 248 (“Din ve hal/kusurlardan salim olmada denklik/mümâselettir.”); Şirbîni, IV, 272 (“Kocada bulunmaması utanılacak bir durum sayılan husustur.”); Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991-1996, I, 310; Aktan, Hamza, “Kefâet”, *DİA*, 2002, XXV, 166.

4 Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, trs., IX, 6336.

5 Buhârî, “Nikâh”, 15; Nesâî, “Nikâh”, 13; İbn Mâce, “Nikâh”, 6; Dârimî, “Nikâh”, 4; Muvatta, “Nikâh”, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 428

1. Denkliğin Mahiyet ve Gayesi

İslâm hukukçuları, yaşadıkları dönemin örf ve âdetleri çerçevesinde nasları yorumlamışlar ve erkeğin evleneceği kadına bazı vasıflar bakımından denkliğini gerekli görmüşlerdir. Zira evlenecek erkek ve kadın arasında belirli konularda denkliğin bulunması, evliliğin kuruluş gayelerinin gerçekleşmesine katkı sağlayacak ve bu birlikteliğin huzurlu, mutlu ve kalıcı bir yapı olmasını kolaylaştıracaktır. Evlenecek erkek ve kadın arasında denkliğin esaslarını Hanefiler tespit etmiş, diğer mezhepler onları takip etmişlerdir.⁶ Diğer taraftan denkliğin gözetilmesi halinde bu evliliğe yönelik tepkilerin önüne geçilmiş ve bu kuruma gelebilecek harici saldırılar önlenmiş olur.

Kadında aranacağı yönünde görüşler bulunmakla birlikte evlenmede denklik, ilke olarak erkekte aranır. Evlilikte denkliği gözetmenin erkek, kadın ve kadının velileri açısından çeşitli amaçları vardır. Fakat denklik daha ziyade kadın ve velileri ilgilendirir. Kadın, dengi ile evlendiğinde, eşine saygı duyacak ve beklentilerine cevap alabilecek; bu durumda evi ve kocası için cazibe merkezi haline gelecek; böylece daha mutlu ve kalıcı bir evlilik sürdürebilecektir. Buna karşın kadının, kendisine denk görmediği, beğenmediği, meselâ fâsık bir erkekle mutlu, istikrarlı ve kalıcı bir evlilik yaşaması kolay olmayacaktır. Kadının velileri açısından ise denklik, kızlarını dengi ile evlendirmenin kendilerine yaşatacağı huzur ve bu evlilikten kendilerine gelecek zararlar açısından önem taşımaktadır.⁷ Zira müctehid imamlar dönemine kadar geçen zaman diliminde toplum kabulleri ve örf, dengi ve emsal mehri ile evlenmeyen kadının bu durumunu velileri açısından rencide edici bir hal olarak görmüş ve bu doğrultuda bazı hükümlerin konulması yoluna gidilmiştir.⁸ Denkliğin bulunmadığı ve/veya emsallerine göre düşük mehirle evlenen bâkire kızın velilerinin akde itiraz ve fesih hakkına sahip olmaları bu gerçeğe dayanır.

Evlenmede gözetilmesi istenen denklik, bazı yönleriyle erkeği ilgilendirir. Bilindiği üzere İslâm hukuku, evlilikte eşlerin rollerine işaret etmiş, kocayı evindeki malî yükümlülüklerle karşılık olarak kavvâm⁹ kabul etmiş ve evin yönetiminden sorumlu tutmuştur.¹⁰ Kocanın bu işlevini yerine getirebilmesi için denkliğe konu vasıflarda evleneceği kadına karşı asgari yeterliliklere sahip olması gerekir. Zira denkliğe konu vasıflarda evleneceği kadını aynı seviyede yer almayan bir erkeğin o kadından gelecek talepleri karşılayabilmesi her zaman mümkün olmayabilir. Meselâ düşük gelirli bir erkeğin kazancıyla, zengin bir aile ortamında yetişmiş ve fakat mütevazı bir kişiliğe de sahip olmayan kadının, bu tür talepleri karşılanamaz. Dolayısıyla erkeğin de seçeceği eşin kendisine denk biri olması evlenmedeki amaçların daha kolay ulaşılmasına hizmet edecektir.

6 Köse, Saffet, *Kefâet*, http://www.sevde.de/İslâm_Ans/K/kefaet.htm (erişim, 05.09.2015.).

7 Aktan, "Kefâet", *DİA*, XXV, 167.

8 Köse, Saffet, *Kefâet*, http://www.sevde.de/İslâm_Ans/K/kefaet.htm (erişim, 05.09.2015.).

9 en-Nisâ 4/34. Yine Bk. el-Bakara 2/233; et-Talâk 65/7.

10 Bk. Buhâri, "Cumû'a", 11, "Cenâiz", 32, "İstikrâz", 20, "İtk", 17, 19, "Vesâyâ", 9, "Nikâh", 81, 90, "Ahkâm", 1; Müslim, "İmâret", 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, "İmâret" 1, 13; Tirmizî, "Cihâd", 27.

2. Denkliğin Arandığı Taraf / Hak Sahibi

Evlenmede denklige itibar eden İslâm hukukçuları, Hanefîler'in iki istisnası¹¹ bir kenara bırakılırsa, denklik arama hakkının kadın ve velilerine ait olduğu görüşündedirler.¹² Veliler arasında bu hakkı kullanma yetkisi ise Hanefîlere göre asabeden en yakın akraba; Şâfiîlere göre (asabe şartı gözetmeksizin) yakın akraba; Hanbelîlere göre ise yakın veya uzak herhangi bir akraba şeklindedir.¹³ Onlar bu sonuca âyet veya sahih bir hadis bulunmamasına rağmen zayıf da olsa bu konudaki rivayetlerin toplamının ifade ettiği anlamdan ve örf'e bağlı telakkilerden ulaşımlardır. Dul kadınların evlenmesinde velî izni gerekeceği ve bu kişiler kendileri evlenebildikleri için denklik daha ziyade bâkire kızların evlenme veya evlendirilmesinde ön plana çıkar. Zira velî, küçük veya tam ehliyetli bâkire bir kızı evlendirirken denkliği gözetmek durumundadır. Bu açıdan denklik şartının, velînin velayeti altında bulunan bâkire kızlar üzerindeki cebrî velayet yetkisini sınırlandıran bir işlevi vardır. Evlenme yetkisine sahip olan tam ehliyetli kızlar ise dengi olmayanla evlenirse bu akdin bağlayıcı olması için velî izni gerekir. Denklik şartı, evlenmede hak sahibi olan kadın ve velîlerinin rızaları bulunması halinde mutlaka gözetilmesi gerekli bir koşul olmaktan çıkar. Görüldüğü üzere denkliğin gözetilmesi hem kızın dengi olmayanla evlenmesine hem de velînin cebrî evlendirme yetkisini kötüye kullanmasını engellemesi bakımından kadın tarafını koruyan bir şart niteliğindedir. Bu sebeple kuruluş aşamasında denkliği aramak kadın tarafına verilmiş bir haktır.

İslâm hukukçularını denkliği erkekte aramaya iten çeşitli sebepler vardır. Bunların en önemlileri, kadın ve velîlerini ilgilendirenlerdir. Buna göre bâkire kız veya dul kadının, kendisine denk gördüğü bir adamla bir arada bulunmak isteyeceği; denk saymadığı kişi ile evlilik hayatı sürdürmeyi rencide edici bulacağı ve bu durumun evliliğe olumsuz yansıtacağı düşüncesidir. Velîler açısından ise denkliğin gözetilmediği evlilik, topluma kızda bir kusur bulunduğu düşüncesi verecektir. Diğer taraftan denkliğin bulunmadığı bu tür evlilikler, akrabalık bağlarını zayıflatıcı bir

11 Hanefîler, denkliğin iki durumda kadında aranacağı görüşleriyle diğer hukukçulardan ayrılırlar. Onlara göre iki durumda sadece erkeğin kadına denkliği yeterli değildir; bilakis kadının da erkeğe denk olması gerekir. Bunlar: Birincisi, küçük ve mecnunun baba, dede veya oğul tarafından evlendirilmesi meselesidir. Oğulun evlendirmesi, ileri yaşta mecnun bir babası bulunan oğul, babasını evlendirmek istediğinde veya evlendiren kişi baba, dede ve oğul olmasına rağmen insanlar nazarında iyiliği ve doğru seçimleri ile bilinmeyen bir kişi olduğunda geçerli bir haldir. Bu durumda bu evlilik kadının kocaya denk olması halinde sıhhat kazanır. İkincisi, evlendirme vekâletinin kullanılması ile ilgilidir. Bir adam bir başka adamı kendisini evlendirmesi için vekil tayin ederse, vekil, müvekkilini ancak kendisine denk bir kadınla evlendirebilir. Kâsânî, *age.*, II, 318.

12 Kâsânî, *age.*, II, 320; İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddin, *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvirî'l-ebşâr*, Beyrut 1412/1992, III, 84; Bilmen, Ömer Nasuhî, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, trs., II, 65; Destûkî, *age.*, II, 249; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kâhire 1388/1968, VII, 39.

13 Kâsânî, *age.*, II, 320; Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Hâvi'l-kebir*, Beyrut-Lübnan 1419/1999, IX, 107; Nevevî, *age.*, s. 379; Şirbîni, *age.*, IV, 270, 271-272 (Şâfiîlerin velayet yetkisini yakın velî ile sınırlandırmaları, akrabalığın yayılması ve bu durumda onların tamamının rızalarını almadaki zorluktan kaynaklanır.); İbn Kudâme, *age.*, VII, 35 (Hanbelîlere göre akitten sonra da kadın açısından denklik muteberdir.)

etkiye de sahiptir.¹⁴ Kanaatimizce eşler arasında denkliğin gözetilmesi ve denkliğe konu vasıflar ve muhtevasının belirlenmesi üzerinde örfe bağlı telakkilerin rolü büyüktür. Ancak denklik düşüncesi ve denkliğe konu olan vasıflar, hukukî müeyyidesi bulunmasa bile, günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu sebeple günümüz evlenmelerinde denkliğe konu vasıflara ve bilhassa dindarlık ve ahlâkî erdemlerin dikkate alınması, evliliğin gayelerinin gerçekleşmesi açısından göz ardı edilmemesi gereken konulardandır.

3. Denkliğin Aranacağı Zaman

Evlenmede denklik, akdin kuruluş zamanında aranır ve bu şart yerine geldiğinde, daha sonra denkliğin bozulmasına itibar edilmez.¹⁵ Bu durum, denkliğe konu vasıflar açısından düşünüldüğünde akit sırasında örneğin meslek veya zenginlikte denklik bulunmasına rağmen akitten sonra bunlarda bir değişiklik meydana gelmesi halinde, kadın veya velilere denkliğin bozulduğu iddiasıyla itiraz ve fesih hakkı vermez.

4. Denkliğin Nikâh Akdindeki Niteliği (Hükmü)

Evlenmede denkliğe itibar edilmesi gerektiği görüşündeki fakihler, bu şartın akitteki niteliği hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşleri iki kıssımda ele almak mümkündür.

a. Hanefiler ile Mâlikîler'in mutemet, Şâfiîler'in azhar, Hanbelîler'in racih görüşlerine göre denklik, lüzum (bağlayıcılık) şartıdır. Hz. Ömer (ö. 23/644), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/720), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Hammâd b. Ebû Süleyman (ö. 120/738) ve Abdullah b. Avn (ö. 151/768) bu görüşe sahip önemli isimlerdir.¹⁶ Bu görüşe göre denklik gözetilmeden yapılan bir akit, sahih olarak kurulmuştur. Fakat denkliği aramada hak sahibi olan kişilerin bu akde itiraz ve fesih hakkı vardır; bu sebeple bu nikâh lazım değildir. Hak sahipleri denkliğin bulunmadığı evliliğe itiraz haklarını kullanmazlarsa akit lazım hale gelir. Bu görüşteki hukukçulara göre denklik sıhhat şartı olsaydı, hak sahipleri rıza gösterse bile bu akdin geçerliliğinden söz edilemezdi. Zira sıhhat şartındaki eksiklik, hak sahibinin hakkından feragat etmesi ile ortadan kalkmaz.¹⁷ Dolayısıyla bu tür bir akit,

14 Kâsânî, *age.*, II, 320; Bilmen, *age.*, II, 65; Desûkî, *age.*, II, 249; Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve edilletüh*, Dâru'l-fıkr/Dımaşk, trs., IX, 6740. Nitekim bu hususu teyid eder mahiyette halk diliyle bir beyitte "kadının kerameti kocanın kerametindedir" denmiştir. Bu beyit; Arap örf, âdet ve telakkilerinde kadının konumunun koca tarafından yükseltildiği anlayışını ifade etmektedir. Bu sebeple kocanın kadından aşağı bir mevkie olması, kadın ve velileri açısından rencide edici bir durum olarak görülmüştür.

15 Haskefî, *age.*, III, 92; Şirbînî, *age.*, IV, 271; Heyet, *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye el-Kuveyyiyye* (Mvf), XXXIV, 34.

16 Kâsânî, *age.*, II, 317; Desûkî, *age.*, II, 249; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-fıkr, trs., XVI, 185; Şirbînî, *age.*, IV, 270; 272; İbn Kudâme, *age.*, VII, 34; Mvf, XXXIV, 268.

17 Zühaylî, *age.*, IX, 6741.

mahkemece feshine karar verilene kadar sahih evliğin bütün hukukî sonuçlarını doğurur. AK da 45. maddede denkliği lüzum şartı saymıştır.

Denkliği lüzum şartı kabul eden hukukçular, görüşlerini pek çok delile dayandırmışlardır. Onlara göre her şeyden önce Yüce Allah, Kur'an'da insanlar arasında gerçek üstünlüğün takvâya dayandığını ifade etmiştir.¹⁸ Takvânın dışında yer alan vasıflar, üstünlük sebebi sayılmadığına göre denklik nikâhın sıhhat şartı değildir. Denklik, kul hakları ile ilgilidir ve zarar görecektarafı korumak için tanınmış bir haktır.¹⁹ Bu gruptaki fakihler, görüşlerini çeşitli rivayetlerle desteklemişlerdir. Meselâ Hz. Peygamber'in tavsiyesi doğrultusunda Fâtıma bint Kays'ın (ö. 54/674)²⁰ Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674) ile evliliği bunlardandır.²¹ Bu rivayete göre, Hz. Peygamber, Kureyşli olan Fâtıma'yı mevâlîden olan Üsâme ile evlendirdi. Bu ve benzeri, erkeğin evleneceği kadına denk olmamasına rağmen denklik aramada hak sahibi olan kız veya velinin rızası ile gerçekleşmiş evlilikler, denkliğin akdin sıhhat şartı değil; lüzum şartı olduğunu gösterir. Zira denklik, sıhhat şartı olsa hem Hz. Peygamber bunu emretmez ve hem de hak sahibinin rızası bu akdi sahih hale getirmezdi.²² Bu çerçevede zikredilen örnekler arasında bizzat Hz. Peygamber'in kızlarının evlilikleri de önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu evliliklerde damatların peygamber kızlarına denkliği, bu şartın sıhhat değil; lüzum şartı olduğunu gösterir.

b. Hanefîler'den Hasan b. Ziyâd (ö. 204/819), İbn Selmûn el-Kinânî'ye (ö. 767/1365) ve İbn Rahhâl (ö. 1140/1728) gibi bazı Mâlikîler'e, Şâfiîler'in bir kavline, Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) bir rivayete, Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) ve İbnü'l-Mâcîşûn'a (ö. 212/ 827 veya 214/829) göre kefâet, akdin sıhhat şartıdır.²³ Bu sebeple bir kadını evliliğe rıza göstermedikçe babası veya babasının babası,

18 Hucurât, 49/10, 13; Tevbe, 9/71; Furkân, 25/54; Âli İmrân, 3/195.

19 Zeydan, Muhammed Zeydan, "el-Kefâetü fi 'akdi'n-nikâh", Mecelletü'l-câmiati'l-İslâmiyye, cilt: 7, sayı: 1, 2009, (361-406), s. 374.

20 İlk muhâcîr sahâbi hanımlardan olan Fâtıma bint Kays, zekâsı, güzelliği ve olgunluğu ile tanınır. Hz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra şûra heyeti onun evinde toplanmıştır. Eşi Ebû Hafs İbnü'l-Muğîre kendisini boşadıktan sonra Hz. Peygamber'in emriyle âmâ sahâbi İbn Ümmü Mektûm'un evinde iddetini bekledi ve daha sonra da yine Efendimiz'in tavsiyesiyle Üsâme b. Zeyd ile evlendi. Hz. Peygamber'den 34 hadis rivâyet etti. Başaran, Selman, Fâtıma bint Kays, *DİA*, XXII, 227.

21 Fâtıma'nın rivâyetine göre, kocası Ebû Amr b. Hafs, onu yanında olmadığı bir zamanda üç Talâkla boşamıştı. Kocasının vekili ona bir miktar arpa gönderdi. Kendisine gönderilene razı olmayınca vekil kimse kızdı ve "Vallahi sana bir şeyler vermek mecburiyetinde değiliz" dedi. Fâtıma, Rasûlullah (s.a.v)'e gelerek durumu anlattı. Rasûlullah da "Senin onlardan nafaka alma hakkın yoktur" diyerek, "Sen Ümmü Şerîk'in evinde iddeti bekle" buyurdu. Sonra da "O kadın cömert bir kadın olup gelip gideni çoktur, onun için sen iddetini Ümmü Mektûm'un evinde doldur. O gözleri görmeyen bir adamdır, dolayısıyla aşırı tesettüre riayet etmeksizin onun yanında kalabilirsin. İddetin bitince de bana haber ver" buyurdu. Fâtıma'nın iddeti bittiğinde, Muaviye b. ebî Süfyan ve Ebû Cehm'in kendisiyle evlenme talebinde bulduklarını haber verdiğinde, Rasûlullah "Ebû Cehm'in asâsı hiç elden düşmez, Muaviye ise fakir biri olup malı mülkü yoktur. Dolayısıyla sen Üsâme b. Zeyd ile evlen" buyurmuş o da bu tavsiye üzerine Üsâme ile evliliğe pek razı olmasa da onunla evlenmiş ve insanların gıpta ettikleri bir evlilik hayatı yaşamıştır. Bk. Müslim, "Talâk", 6; Ebû Dâvud, "Talâk", 39; Dârimî, "Nikâh", 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 417.

22 Kâsânî, *age.*, II, 318; İbnü'l-Hümâm, *Kemâlü'd-dîn Muhammed b. Abdü'l-vâhid, Fethu'l-kadir*, Dâru'l-fîkr, trs., III, 293; Bilmen, II, 72; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 186.

23 İbn Âbidîn, *age.*, III, 57, 84; Desûkî, *age.*, II, 249; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 185; Şirbîni, *age.*, IV, 272 (velinin, velayeti altındaki kız rızası bulunsa bile cinsel organı kopuk veya iktidarsız bir erkek ile evlendirmesi sahih olmaz.); İbn Kudâme, *age.*, VII, 34 (Ahmed b. Hanbel'den bir Arap kadının köle, fâcir ve dokumacı ile evlenmesinin tefriki gerektireceği görüşü rivayet edilmiştir).

dengi olmayan bir erkekle evlendirirse, bu gruptaki hukukçulara göre bu nikâh bâtıldır; kadın rıza göstermedikçe akit sıhhat kazanmaz. Velînin, küçük kızı dengi olmayanla evlendirmesinde de aynı durum geçerlidir. Dolayısıyla sahih olarak kurulmayan bir nikâh akdine hiçbir hukukî hüküm bağlanamaz. Böyle bir akit hiç yapılmamış gibidir.²⁴ Denkliğin sıhhat şartı olduğu görüşündeki hukukçular, şu riwayetleri görüşlerinin delili olarak zikrederler: Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye hitâben “Üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı, hazırlandığında cenâzeyi, dengini bulunca evlenecek kızı”²⁵ buyurmuştur. Hz. Ömer de Hz. Peygamber'in “Kadınları ancak velîleri evlendirebilirler ve denklerinden başkası ile evlendiremezler”²⁶ buyurduğunu nakletmiştir. Yine Hz. Peygamber “Araplar birbirlerine denktirler, kabile kabileye, hayattaki hayattakine, adam adama, ancak dokumacı ve haccâm hariç”²⁷ buyurmuştur.

Hanefiler, denkliği genel olarak lüzum şartı kabul etmelerine rağmen sonraki bazı Hanefî hukukçular kimi fetvalarında denkliği sıhhat veya nefâz şartı olarak değerlendirmişlerdir. Meselâ tam ehliyetli bir kadın dengi olmayan biriyle veya denklik konusunda aldatılarak nikâh akdi kursa, velîsi zifaktan önce bu evliliğe rıza göstermedikçe akit sahih olmaz. Yine usul ve fûrû (baba, dede ve oğul) dışında biri tam ehliyetli olmayan (mecnûn, küçük kız ve erkek vb.) iki tarafı temsilen evlendirirse, bu akit fasittir. Zira bu kişiler üzerindeki velayet, onların maslahatlarını korumak için vardır. Bu şekilde kurulmuş evlilikte ise herhangi bir maslahat söz konusu değildir. Öte yandan Hanefiler, bazı durumlarda denkliği nefâz şartı saymışlardır. Meselâ akıl-baliğ bir kadın, velî veya üçüncü şahsı kendisini evlendirmesi için vekil tayin etse ve o kişi de bu kadını dengi olmayan biri ile evlendirse, akit kadının icazetine mevkuftur.²⁸ Ebû Hanîfe'den (ö. 150/767) denkliğin in'ikad şartı olduğu yönünde de bir görüş aktarılmıştır. Buna göre denklik bulunmayınca nikâh esasen mün'akid olmaz. Daha önce denklik bulunup rıza gösterilmiş olsa da akit mün'akid olmaz. Denklik bulunmadığında evliliğin caiz olmaması, zamanın değişmesine bağlı olarak son dönem fukahâsı tarafından müftâbih görüş kabul edilmiştir.²⁹

Denkliğin evlenmedeki niteliği ile ilgili yukarıda zikredilen tartışmalar, bu şartın daha ziyade akitte bir lüzum şartı konumunda olduğunu göstermektedir. Zira denklik, sıhhat şartı olsaydı, hak sahiplerinin rıza göstermesi akdi sahih hale getir-

24 Karaman, *age.*, I, 311; Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2014., s. 88.

25 Tirmizî, “Salât”, 13; “Cenaiz”, 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 105; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Kahire 1357/1983, VI, 128. «ثلاث لا يؤخرن: الصلاة إذا أتت، والجنابة إذا حضرت، والأثم إذا وجدت لها كفوا». Kahveci'ye göre bu hadis, denklikte bağlayıcılığı ifade edecek mahiyette değildir. Bu hadisi evlenme çağına gelmiş kızın kendisine de denk ve mutlu bir aile oluşturacak olan birisiyle evlenmesine engel teşkil edebilecek şartlardan kaçınarak o kızın bu evliliği yapabilmesi için önündeki engelleri açmak, kolaylaştırmak şeklinde anlamak gerekir. *Age.*, s. 86.

26 Muvatta', “Nikâh”, 5; İbn Mâce, “Nikâh”, 46; Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbü'r-râye li-tahrîsi ehâdisi'l-Hidâye*, Riyad 1393/1973, III, 196. (ألا لا يُرْوَجُ النِّسَاءُ إِلَّا الْأَرْبَاءُ، وَلَا يُؤَخَّرُ إِلَّا مِنَ الْأَكْفَاءِ).

27 Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut-Lübnan, 1424/2003, VII, 217. (أَلْعَرَبُ بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ بَعْضٍ) (قبيلة بقبيلة، وزجل بزجل والموالي بعضهم أكفاء لبعض قبيلة، وزجل بزجل، إلا خاتك أؤ حكام).

28 İbn Âbidin, *age.*, III, 54, 57; Tanrıverdi, Hayrettin, *İslâm Aile Hukukunda Kefâet*, Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Sivas 1999, s. 59.

29 İbn Âbidin, *age.*, III, 57; Bilmen, *age.*, II, 72.

meyecekti. Oysa denklikte, hak sahibi konumundaki kadın veya velînin denkliğin yokluğunda akde rıza göstermesi akdi lazım hale getirmektedir. Dolayısıyla denkliğin yokluğunda hak sahibi tarafın rıza göstermemesi akdin feshine yol açacaktır. Nitekim babası tarafından dengi olmayan biri ile evlendirildiğinde Hz. Peygamber'in bir kıza akdi fesih muhayyerliği tanınması³⁰ da denkliğin sıhhat değil, lüzum şartı olduğunu gösterir. Ayrıca sıhhat şartı olsaydı, denklik bulunmadığında akdin fasit olması gerekecekti.³¹ Bilindiği üzere fasit akit, Hanefîler'de fesat sebebi giderildiğinde sahih hale gelirken Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'de hiçbir şekilde hüküm ifade etmez. Neticede denklik, nikâh akdinin sıhhat şartı değil, lüzum şartıdır. AK md. 45'de denkliği lüzum şartı saymıştır. Denkliğin bulunmadığı akde itiraz ve fesih hakkını ise hamileliğin gerçekleşmesiyle sonlandırmıştır. (Bu hususta bk. AK 46-51.)

B. DENKLİĞİN MEŞRUIYETİ

Denklikte aranacak vasıflara geçmeden önce, evlilikte kefâetin şart olup olmadığı ile ilgili tartışmalara ve bu hususta ileri sürülen delillere bir göz atmak gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki, evlenecek erkeğin bazı vasıflar bakımından kadına denk olması gerektiğini savunan veya buna karşı çıkan hukukçular, görüşlerini çeşitli delillere dayandırmışlardır. Kur'anda evlilikle ilgili çeşitli konular ayrıntılı olarak ele alınmış ve düzenlenmiş olmakla birlikte denklik konusundan söz edilmemiştir. Denkliği savunan veya karşı çıkan hukukçular, sünnetten çeşitli rivayetlerle görüşlerini delillendirme; karşı tarafın delil gösterdiği rivayetleri de kendi görüşleri doğrultusunda yorumlama cihetine gitmişlerdir. Evlenmede denkliği şart koşan hukukçular ise kendi aralarında bazı hususlarda ise benzer görüşleri benimsemişler, bazı hususlarda farklı görüşleri savunmuşlardır. Burada denkliği gerekli gören ve görmeyen hukukçuların delillerine değinmek gerekmektedir.

1. Evlenmede Denkliği Gerekli Gören Hukukçular ve Delilleri

Müctehidlerin büyük çoğunluğunu oluşturan Hanefîler, Mâlikîler, racih görüşlerinde Şâfiîler ve Ahmed b. Hanbelîden gelen bir görüşe göre evlenmede denkliği itibar etmek gerekir.³² Ancak bu görüşteki hukukçular, denklikte hangi özelliğe itibar edileceği ve söz konusu özelliğin ayrıntısında farklı görüşleri savunmuşlardır. Bu konudaki görüş ve tartışmalar, "Denkliğe Konu Vasıflar" başlığı altında değerlendirilecektir.

30 Hansa binti Hizâm, Enes b. Katâde ile ilk evli iken kocası Uhud savaşında şehit olunca babası tarafından Amr b. Afv oğullarından biri ile kendisine danışmadan evlendirmişti. Bu evliliğe razı olmayan Hansa, durumu Hz. Peygamber'e arz etmiş, Allah rasûlü de onu bu akitte muhayyer bırakmıştır. Bk. Nesâî, "Nikâh", 36; İbn Mâce, "Nikâh", 12; Ebû Dâvud, "Nikâh", 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 136; Dârekutnî, Ali b. Ömer, *es-Sünen*, Beyrut-Lübnan 1424/2004, IV, 334; Beyhakî, VII, 190.

31 İbn Kudâme, *age.*, VII, 34.

32 Serahsî, *age.*, V, 21; Desûkî, *age.*, II, 248; İbn Kudâme, *age.*, VII, 33 vd.

Evlenmede denkliğin gözetilmesi gerektiği görüşündeki hukukçular, çeşitli deliller ileri sürmüşlerdir. Bu delilleri ve yapılan itirazları, makale sınırları içerisinde, şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in "Kadınları ancak velileri evlendirebilirler ve onlar da denklerinden başkası ile evlendiremezler"³³ buyurduğunu rivayet etmiştir. Bu habere göre evlenmede ve evlendirmede denklige itibar etmek gereklidir. Ancak bu rivayete, senedinde bulunan Mübaşir b. Ubeyd ve Haccac b. Ertae sebebiyle itiraz edilmiş; bu hadisin senet bakımından zayıf olması sebebiyle denklige gözetme hususunda geçerli bir delil sayılamayacağı ileri sürülmüştür. Buna karşın denklik şartının lehtar hukukçular, diğer rivayetlerle birlikte değerlendirildiğinde bu rivayetin delil derecesine ulaşacağını savunmuşlardır.³⁴

2. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye geciktirilmemesi gereken üç şey arasında dengi bulunduğu kızın evlenmesini saymış olması³⁵ da denkligin meşruiyetinin delilleri arasında sayılmıştır. Ancak Tirmizî (ö. 279/892), bu rivayeti garip olarak nitelendirmiştir.³⁶

3. Hz. Peygamber "Araplar birbirlerine denktirler, kabile kabileye, hayattaki hayattakine, adam adama, ancak dokumacı ve haccâm hariç"³⁷ buyurmuştur. Fakat bu rivayet de munkatıdır, başka tariklerden rivayet edilmiş olmakla birlikte zayıf bir hadistir.³⁸ Fakat bu rivayet, Arapların birbirlerine denk olduklarını, diğer milletlerin ise kendi aralarında denk olduklarını ifade etmektedir. Bu bakımdan evlenmede kefâete itibarın delilidir.

4. Bir kız, Hz. Peygamber'e babasının kendisini itibarı düşük olan amcasının oğlu ile evlendirmek istediğini ve böylece onun seviyesini yükseltmeyi amaçladığını anlatmış ve bunun hükmünü sormuştur. Hz. Peygamber de "karar verme hakkı kadına verilmiştir" buyurmuştur. Bunun üzerine kız "babamın yaptığını şimdi kabul ettim. Sadece ben bu hususta babaların hiçbir yetkisi olmadığını kadınlara öğretmek istemişim"³⁹ demiştir. Bu habere İbn Ebî Büreyde'nin Hz. Âişe'den (ö. 58/678) hadis rivayet etmemiş olması sebebiyle mürsel⁴⁰ olmakla itiraz edilmiştir; ancak mürsel hüccettir.⁴¹ Bu rivayetin delil yönü, "erkeğin seviyesini yükseltmek için benimle evlendirdi" kısmıdır. Burada erkek, evlendirilmek istenen kadına

33 Muvatta', "Nikâh", 5; İbn Mâce, "Nikâh", 46; *Nasbü'r-râye*, III, 196. (أَلَا لَا يُرْوَجُ النِّسَاءَ إِلَّا الْأَوْلِيَاءُ، وَلَا يُرْوَجُنَ إِلَّا مِنَ الْأَكْفَاءِ.)

34 Kâsânî, *age.*, II, 317; İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 192.

35 Tirmizî, "Salât", 13; "Cenaiz", 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 105.

36 Tirmizî, "Sünen", I, 244; III, 196.

37 Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut-Lübna 1424/2003, VII, 217 (الْعَرَبُ بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ (قَبِيلَةٌ بِقَبِيلَةٍ، وَرَجُلٌ بِرَجُلٍ وَالْمَوَالِي بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ قَبِيلَةٌ بِقَبِيلَةٍ، وَرَجُلٌ بِرَجُلٍ، إِلَّا خَالِدٌ أَوْ مَخْلَمٌ).

38 Beyhakî, *age.*, VII, 217; Zeyla'î, *age.*, III, 197-198; Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâr şerhu Müntekâ'l-ahbâr*, Mısır 1413/1993, VI, 153.

39 Bk. Dipnot: 30.

40 Beyhakî, *age.*, VII, 190; Zeyla'î, *age.*, III, 192, 197; Şevkânî, *age.*, VI, 152-153..

41 İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 363. Bu rivayet, aynı zamanda akıl baliğ bâkirenin izni olmaksızın veliye herhangi bir tasarruf yetkisi vermemektedir.

denk değildir. Allah resûlü de akdin bağlayıcılığını kadının onaylamasına bırakmış; kadına kendisine denk olmayan biriyle evlendirilmesi halinde bu akitte ona muhayyerlik tanımıştır. İmam Şâfiî'ye göre nikâhta kefâetin gözetilmesi gerektiği, bu hadise dayanır. Zira Hz. Peygamber'in kadını muhayyer bırakması bunu gösterir.⁴²

5. Hz. Ömer'in "haseb (ya da neseb) sahiplerinin kendilerine denk olanlardan başkasıyla evlenmelerini engelleyeceğim"⁴³ sözü de evlenmede denkliğin gözetilmesi gerektiğine dair deliller arasında zikredilmektedir. Ancak bu rivayete çeşitli itirazlar söz konusudur. Bunlardan biri Hz. Ömer'in bizzat kendisinin denklikte nesebe itibar etmediğini gösteren şu olaydır: Selmân-i Fârisî, Ömer'in kızı ile evlenmek istediğinde, o bu evliliği uygun gördü. Ancak Abdullah b. Ömer bu evliliği hoş karşılamadı... Şayet Selman vazgeçmiş olmasaydı, Hz. Ömer kızını onunla evlendirecekti.⁴⁴ Bu rivayet, evlenmede hasep bakımından denkliğin gözetilmesi ile ilgili yukarıdaki söze aykırıdır.

6. Hz. Aiş'e'den gelen "birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denizinize evlenin, kızlarınızı da kendilerine denk erkeklerle evlendirin"⁴⁵ rivayeti de evlenmede denkliği itibar etmeyi gerektiren bir rivayettir. Fakat Zeyla'î'ye (ö. 762/1360) göre farklı tariklerden rivayet edilen bu haber, zayıftır.⁴⁶

7. Ebû Hüreyre'nin (ö. 58/678) rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber "dindarlığından ve güvenilir olduğundan emin olduğunuz bir erkek (evlenmek için) size geldiğinde onu evlendirin. Eğer böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat ortaya çıkar"⁴⁷ buyurmuştur. Tirmizî (ö. 279/892), bu rivayeti hasen garib olarak nitelendirmiştir.⁴⁸

Nikâhta denkliğin aranacağına dair ileri sürülen delillerin yanı sıra doğrudan denklik konusuyla ilgili olmamakla birlikte bu görüşü desteklediği iddia edilen başka deliller de vardır. Meselâ Hz. Peygamber bir hadisinde "Allah sizden câhiliye kibrini ve atalarla övünmeyi kaldırmıştır. İnsanlar iki sınıftır: Allah katında değerli, takvâ sahibi iyi kişiler ve Allah katında değersiz, günahkâr ve kötü kişiler. Bütün insanlar Âdem'in çocuklarıdır. Âdem'i de Allah topraktan yaratmıştır"⁴⁹ buyurmuştur. Bir diğer rivayette ise "Ümmetimin içinde câhiliyye döneminden kalma, tamamen terk edemeyecekleri dört âdet vardır: Nesepleri ile övünmek, başkalarının soyuna dil uzatmak, yıldızlar vesilesiyle yağmur istemek, ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak"⁵⁰ buyurarak nesebe itibar etmeyi cahiliye davranışı olarak nite-

42 Şevkânî, *age.*, VI, 155.

43 Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, Dimeşk-Beyrut 1412/1991, X, 64 (لَمْ يَنْعَمْ تَرْوُجُ ذَوَاتٍ لِأَنْتُمْ تَرْوُجُ ذَوَاتٍ).
(لَمْ يَنْعَمْ ذَوَاتِ الْأَخْتَابِ فُرُوجُهُنَّ إِلَّا مِنَ الْأَخْتَابِ/الاحْتِسَابِ إِلَّا مِنَ الْأَخْتَابِ).

44 Mâverdi, *age.*, IX, 108.

45 İbn Mâce, "Nikâh", 46 (تَخَيَّرُوا لِنَفْسِكُمْ، وَأَنْكَحُوا الْأَخْتَابَ).

46 *Nasbu'r-râye*, III, 197.

47 Tirmizî, "Nikâh", 3; İbn Mâce, "Nikâh", 46. (إِذَا أَنْتُمْ مِنْ تَرْضُونَ دِينَهُ وَخَلْقَهُ، فَأَنْكَحُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوهُ، تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَثِيرٌ).

48 Şevkânî, VI, 152.

49 Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 50.

50 Müslim, "Cenâiz", 29.

lemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber “Allah, İbrâhim’in çocuklarından İsmâil’i, İsmâil’in çocuklarından Benî Kinâne’yi, Benî Kinâne’den Kureyş’i, Kureyş’ten Benî Hâşim’i ve Benî Hâşim’den de beni seçti”⁵¹ buyurmuştur.

Evlenmede denklige itibar edileceğine dair Kur’an’da herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu konuda Hz. Peygamberden nakledilenler ise zayıf veya mürsel düzeyindeki rivayetlerdir. Başka bir ifade ile bu görüşteki fakihlerin iddialarını kuvvetlendiren sahih ve açık bir nas yoktur. Ancak İbnü’l-Hümâm’ın (ö. 861/1457) değerlendirmesiyle zayıf olarak aktarılmış bu rivayetler, birçok kanaldan gelmeleri ve başka şahit ve deliller vasıtasıyla hasen derecesine ulaşmış ve delil haline gelmişlerdir. Dolayısıyla bu rivayetler, evlenmede denklige itibar etmeyi gerektirir.⁵² İbn Teymiyye’nin (ö. 728/1328) ifadesi ile icthadi bir konu⁵³ olan evlenmede denklik şartı, çoğunluk tarafından kabul görmüştür.

Evlenmede kefaeti şart koşan fakihler çeşitli akli delillerle de görüşlerini savunmuşlardır. Buna göre her şeyden önce nikâh, karı-kocanın hayat boyu sürdürmek amacıyla gerçekleştirdikleri bir akittir. Taraflar arasında sevgi, saygı, muhabbet, birlikte yaşama duygusu ve ortak gelecek kurma hedefi ancak birbirine denk kişiler arasında gerçekleşir.⁵⁴ Kadın evlendiği kocayı kendisine denk bulmadığında evliliğin sürmesi, kadının küçük gördüğü kocası ile birlikte evlilik hayatı yaşaması zorlaşır. Zira normal şartlarda şerefli bir kadının, kendisine denk görmediği bir erkekle evlilik hayatı sürmek istemeyeceği düşünülür. Buna yol açmamak için evlilikte kocanın kadından aşağı konumda bulunmaması veya en azından ona denk olması gerekir. Diğer taraftan kadının kendisinden alt seviyede biri ile evlenmesi, bu icthadın yapıldığı dönemlerde kadın ve velileri açısından kusurlu bir durum olarak görülmüştür. Buna sebebiyet vermemek için kadın ve velileri, erkekte denkligi arama hakkına sahiptirler.⁵⁵ Ayrıca İslâm hukuku, evlilikte kocayı aile reisi kabul eder ve ona bazı sorumluluklar yükler. Kocanın evlilikte bu işlevini yerine getirebilmesi, denklikte aranan vasıflar bakımından yeterli olmasını gerektirir.⁵⁶ İşte bütün bu akli gerekçeler, evlilikte kocanın bazı vasıflar itibariyle kadının gerisinde kalmasını, hiç değilse ona eşit olmasını ve evlenmede denkligi gözetmeyi gerektirir.

2. Evlenmede Denkliği Gerekli Görmeyen Hukukçular ve Delilleri

Abdullah b. Me’ûd, Ömer b. Abdülazîz, Hasan el-Basrî (ö. 110/728), Hammâd b. Ebû Süleyman, Süfyân es-Sevrî, Ebû Ca’fer et-Tahâvî (ö. 321/933), Ebü’l-Hasen el-Kerhî (ö. 340/952) ve İbn Hazm (ö. 456/1064) gibi fakihler evlilikte denklik şartı

51 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 107; Müslim, “Fezâil”, I; Tirmizî, “Menâkıb”, I.

52 İbnü’l-Hümâm, *age.*, III, 292; Ayrıca bk. Zühaylî, *age.*, IX, 6740.

53 İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim, *Mecmû’u’l-fetâvâ*, Medine 1416/1995, XIX, 28-29.

54 Bilmen, *age.*, II, 73.

55 Kâsânî, *age.*, II, 317; Şirbinî, *age.*, IV, 270; İbn Teymiyye, *age.*, XIX, 28; Bilmen, *age.*, II, 73.

56 Zühaylî, *age.*, IX, 6740.

tının evliliğin feshine imkân veren bir kriter olmaması gerektiği görüşündedir.⁵⁷ Zira fazilet sadece takvâ ileidir; üstünlük sebebi sayılan diğer vasıfların din nazarında herhangi bir değeri yoktur. Bu gruptaki fakihler, evliliğin devamı, kalıcı mutluluk ve evlilikle ilgili amaçların gerçekleştirilmesi açısından bazı vasıfları önemli bulmak ve tavsiye niteliğinde ilkeler olarak görmekle birlikte onları hukukî bir şart olarak kabul etmezler.

Evlilikte denklik şartına itibar etmeyen hukukçular, görüşlerini çeşitli delillerle savunmuşlardır. Onlar, öncelikle Kur'an'da takvâ ve kardeşlik vurgusu yapan âyetleri⁵⁸ delil göstererek, evlenmede denkliği şart koşmanın naslara aykırı olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre bu ve benzeri âyetler, insanlar arasında takvânın dışında bir ayırıcı vasfın bulunmadığını; bütün müminlerin hak ve vecibelerde denk olduğunu ifade eder. Bu gruptaki hukukçular, çeşitli rivayetlerle görüşlerini savunmuşlardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Hz. Peygamber “insanlar tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittirler, Arap'ın Arap olmayana üstünlüğü yoktur; üstünlük ancak takvâ ileidir”⁵⁹ buyurmuştur.

2. Hz. Peygamber Vedâ hutbesinde “Ey insanlar! dikkat ediniz, şüphesiz Rabbiniz bir, babanız birdir. Arab'ın Arap olmayanlara bir üstünlüğü yoktur; üstünlük ancak takvâ ileidir”⁶⁰ buyurmuştur.

3. Ebû Hüreyre'nin aktardığına göre Hz. Peygamber “İnsanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem ise topraktır”⁶¹ buyurmuştur. Bu ve buna benzer rivayetler, denklik şartına itibar etmeyen hukukçulara göre, insanların Allah katında eşit olduğunu, üstünlük ve faziletin yalnızca takvâyâ dayandığını ifade etmektedir. Buna karşılık evlenmede denklik şartını arayan hukukçulara göre bu rivayette kastedilen eşitlik ve takvâ, ahiret ahkâmı ile ilgilidir. Hadisin hükmünü dünya işlerine hamletmek mümkün değildir. Bu naslar umum ifade etmektedirler, bunlarla evlenmede denkliğin gözetilmeyeceği sonucuna varılamaz. Denklik şartını kabul etmeyen hukukçulara göre, asr-ı saadette denkliğin evlenmede gözetilmediğini ifade eden çeşitli rivayetler vardır.⁶² Bizzat Hz. Peygamber kendi akrabalarından olan kadınları diğer Arap kabilelerinden olan erkeklerle evlendirmiş; Arap kadınların Arap olmayan erkeklerle evliliklerini teşvik etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. İmam Şâfiî, Hz. Peygamber'in kızlarının kendisine denk olacak kimse bulunmadığı halde evlenmelerini delil getirmiştir. Ancak bu iddiaya Peygamber kızları-

57 Serahsi, *age.*, V, 21; Kâsânî, *age.*, II, 317; İbn Kudâme, *age.*, VII, 35; Aktan, “Kefâet”, *DİA*, XXV, 168.

58 Bk. Hucurât, 49/10, 13; Tevbe, 9/71; Furkân (25), 54; Âli İmrân, 3/195.

59 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411; Sa'nânî, Muhammed b. İsmail, *Sübü'lü's-selâm*, Dâru'l-hadîs, trs., II, 189. «الإنس» (مَوَاسِمَةُ كَانَسَانِ الْمُنْطَلَقِ لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى غَنَمِيٍّ إِنَّمَا الْفَضْلُ بِالْقَوَى).

60 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411 (لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى غَنَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلَا لَأَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدَ وَلَا لَأَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ إِلَّا بِالْقَوَى). Vedâ hutbesi metni hakkında bk. Ebû Dâvud, “Menâsik”, 67; Tirmizî, “Cihad”, 28; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 384-453; III, 410, 426; V, 30, 282, 381, 412.

61 Tirmizî, “Menâkib”, 74.

62 Serahsi, *age.*, V, 21; Kâsânî, *age.*, II, 317; Aktan, “Kefâet”, *DİA*, XXV, 168.

nın başka türlü evlenme ve temiz nesiller meydana getirme ihtimali bulunmadığı gerekçesiyle itiraz edilmiş ve bu evliliklerin zarurete dayandığını ifade etmiştir.⁶³

2. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre Benî Beyâza kabilesinin azatlı hacamatçısı Ebû Hind, Hz. Peygamber'i hacamat etmişti. Hz. Peygamber "Ey Beni Beyâza, Ebû Hind'i evlendirin, onunla evlenin" buyurdu.⁶⁴ Hz. Peygamber, bir kabilenin azatlısı ve o zaman insanlar nazarında düşük bir mesleğe sahip bir kişinin, kendinden üst konumda bulunan bir kadın ile evlendirilmesini istemekte ve denklige itibar etmemektedir. Şayet kefâet muteber olsaydı, Allah resûlü bunu emretmezdi.⁶⁵

3. Bilal (Habeşî) b. Rabâh (ö. 50/670), ensardan bir kabilenin kızıyla evlenmek istemiş ve onlar buna yanaşmamışlardı. Durumu arz ettiğinde Hz. Peygamber ona "Git ve onlara de ki: Resûlüllah emrediyor, kızlarınızı seninle evlendirsinler" buyurmuştur.⁶⁶ Bu olayda azat edilmiş bir kişi olan ve Kureyşli olmayan Bilal'in, hür ve Kureyşli bir kadınla evlendirilmesi emredilmektedir. Eğer kefâet muteber olsaydı, Hz. Peygamber denkliğin gözetilmediği bir nikâhı emretmezdi. Denkligi şart koşanlara göre buradaki emir, nedb ifade etmektedir. Bu rivayet, denkliğin gözetilmeyeceğine delil teşkil etmez. Ayrıca Bilal ile ilgili bu haberin ona özgü olması da mümkündür.⁶⁷

4. Hz. Peygamber, ilk muhacirlerden ve Kureyşli bir kadın olan Fâtıma bint Kay'sın, mevlâsı Üsâme b. Zeyd ile evlenmesini istedi.⁶⁸ Şayet denklik şart olsaydı, Hz. Peygamber bunu emretmezdi.

5. Mikdâd b. Amr (ö. 33/653), Kureyş'ten olmadığı halde Hz. Peygamber'in amcası Zübeyr'in kızı Dubâ'a (ضُبَاعَةَ) ile evlenmiştir.⁶⁹

6. Ebû Huzeyfe (ö. 12/633), azatlısı olan Sâlim'i (ö. 12/633), erkek kardeşi Velid b. Utbe'nin (ö. 64/684) kızı Fâtıma bint Velid ile evlendirmiştir.⁷⁰

Evlenmede denkliğin şart olmadığı görüşündeki fakihler, bir kısmı yukarıda zikri geçen nakli delillerin yanı sıra bazı aklı delillerle de görüşlerini savunmuşlardır. Onlara göre evlenmede denkliğin şart olmaması, kısasta denkliğin aranma-

63 Şirbini, *age.*, IV, 271.

64 Ebû Dâvud, "Nikâh", 27 (أن أبنا هند حرم النبي صلى الله عليه وسلم في الياضوخ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: يا بني بياضة،) (انكحوا أبنا هند، وانكحوا إليه).

65 Kâsânî, *age.*, II, 317.

66 Kâsânî, *age.*, II, 317 (Yine Ebû Taybe, aynı kabileden bir kızla evlenmek istediğinde de denklik bulunmadığı için kızı vermek istemediler. Durum Hz. Peygamber'e aktarılnca o şöyle buyurdu: "Ebû Taybe'yi nikâhlayın. Eğer bunu yapmazsanız yeryüzünde büyük bir fitne ve fesat olur.")

67 Kâsânî, *age.*, II, 317; Bilmen, *age.*, II, 75; Zühaylî, *age.*, IX, 6737.

68 Bk. Dîpnot: 21.

69 İbn Kudame, *age.*, VII, 36; Ertürk, Mustafa, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, 2005, XXX, 49-50.

70 Buhârî, "Nikâh", 19; Muvatta', "Radâ", 2. Denkliğin gözetilmediği uygulama örneklerinden bazıları şunlardır: 1. Hz. Peygamber iki kızını Hz. Osman ile evlendirmiştir. 2. Ebu'l-As b. er-Rebi'i'yi Zeynep ile evlendirmiştir, o kişi Abdîşems kabilesindedir. 3. Ümmügülsüm, Hz. Ömer ile evlenmiştir. 4. Abdullah b. Amr b. Osman, Hz. Ali'nin torunu Fâtıma bint Hüseyin ile evlenmiştir. 5. Mus'ab b. Zübeyr, kız kardeşi Sekine'yi Abdullah b. Osman b. Hakîm b. Hizâm ile evlendirmiştir. 6. Hz. Ebû Bekir, kız kardeşi Ümmü Ferve'yi Eş'as b. Kays ile evlendirmiştir. Bk. İbn Kudâme, *age.*, VII, 36.

masına benzemektedir. Kısasta denklik aranmadığına göre -ki bu durumda kötü niyetli kişiler kendilerine kısas uygulanamayacak durumlarda kolaylıkla cinayet işleyebilirlerdi- evlilikte de denklik şartının bulunmaması gerekir. Denkliği şart koşanlara göre kısasta denklik ile evlilikte denkliğin karşılaştırılması *kıyas maal farıktır*. Zira âyette (Bakara (2), 179) açıkça ifade edildiği üzere kısasın tatbikinde hayat vardır ve insanların canlarını korunması, misli cezanın uygulanmasına bağlanmıştır. Burada denkliğin aranması, bu cezanın uygulanmasıyla elde edilecek yararı ortadan kaldırır. Bu sebeple şayet kısasta denklik aranırsa, bu cezanın gerçekleştirilmek istediği “canların korunması” amacı göz ardı edilmiş olur. Halbuki nikâhta denkliğin aranması, evlilikten beklenen sevgi, ülfet, hoşgörü, neslin devamı, akrabalık bağının kurulması vb. gayelerin kolaylık içerisinde sürdürülmesi esasına dayanmaktadır.⁷¹

Nikâhta denkliği gözetme hususunda leh ve aleyhte görüş sahibi hukukçuların denklik şartı üzerinde gerçekleştirdikleri tartışmaları genişletmek mümkündür. Burada zikredilen örneklerde ortaya çıkan en belirgin sonuç, denkliği savunan ve karşı çıkan hukukçuların ortaya koydukları delillerin tartışmayı noktalayacak özellik taşıyıp taşımadığıdır. Denkliği savunanların dayandıkları sahih hadis yoktur. Karşı çıkanların ortaya koydukları örnekler de denkliğin gözetilmediğini veya gözetilmeyeceğini ispat etmekte yeterli değildir. Ancak eşler arasında uyum ve evlilik birliğinin devamı açısından karı-koca arasında makul bir denkliğin bulunması gerektiği yönündeki akli gerekçeler, dönemlerindeki örf çerçevesinde bu vasıfların dikkate alınmasının haklı gerekçeleri olarak görülebilir.⁷² Ayrıca evlilikte kocanın kavvâmlık rolü dikkate alındığında, kadın üzerinde bu işlevini yerine getirebilmesi, erkeğin kadından alt seviyede olmamasına; hiç değilse onunla aynı konumda bulunmasına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında da evlilikte düzen ve istikrar açısından erkeğin karısına denk olması yönündeki cumhurun görüşünün isabetli olduğu sonucu çıkar.⁷³

C. DENKLİĞE KONU VASIFLAR

Erkeğin evleneceği kadına denk olması gerektiği görüşündeki İslâm hukukçuları, denkliğe konu vasıflar ve muhtevası hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefî mezhebinde altı hususta denkliğin aranacağı kanaati hâkimdir. Bu vasıflar; dindarlık, neseb, mal/zenginlik, İslâm'a girmedeki öncelik, hürriyet ve meslek/sanattır. Ebû Hanîfe'den nakledilen bir görüşe göre ise meslek denklikte aranacak muteber bir vasıf değildir. Zira mesleklere atfedilen değer izafî ve değişkendir ve kişinin bir meslekten başkasına geçerek meslek değiştirmesi de mümkün-

71 Kâsânî, *age.*, II, 317; Zühaylî, *age.*, IX, 9737.

72 Benzer kanaatler için bk. Bilmen, *age.*, II, 75; Zühaylî, *age.*, IX, 6740; Karaman, *age.*, I, 311; Aktan, “Kefâet”, *DİA*, XXV, 168; Kahveci, s. 88.

73 Zeydan, *agm.*, s. 373.

dür.⁷⁴ Mâlikîler, denkliği dindarlık / takvâ ve evliliğe engel kusurlardan salim olma ile sınırlı tutmuşlardır. Fakat onların bu hususta kullandıkları ifadelere bakılırsa, hürriyet, zenginlik vb. özellikleri -mendup olarak- denkliğe konu vasıflar arasına dahil ettikleri görülür.⁷⁵ Şâfiîler ise denkliğin belirlenmesinde dindarlık / iffet, neseb, hürriyet, meslek ve ayıplardan salim olma üzerinde ittifak; zenginlik, ilim vb. bazı vasıflar hakkında ise ihtilaf etmişlerdir. Meselâ Rûyânî (ö. 502/1108), Nevevî (ö. 676/1277) ve Subkî (ö. 756/1355) gibi bazı Şâfiî hukukçular ilmi, denkliğe konu bir vasıf saymışlar ve cahil erkeği âlim kadına denk görmemişlerdir.⁷⁶ Hanbelîler ise denkliğe konu vasıflar hakkında üç görüş ortaya koymuşlardır: Bir görüşlerine göre dindarlık ve neseb; bir görüşlerine göre dindarlık ve meslek; bir görüşlerine göre de dindarlık, neseb, hürriyet, sanat ve zenginlik denkliğe konu vasıflardır. Hanbelîler, *ayıplardan salim olmayı* denklikte itibar edilmesi gerekli bir vasıf saymamaları bakımından Mâlikî ve Şâfiî hukukçulardan ayrılmışlardır.⁷⁷ Denkliğe konu vasıflar hakkında bu genel girişten sonra, bu vasıfların değerlendirmesine geçebiliriz.

1. Dindarlık veya İffet

Evlenmede erkeğin kadına denkliği hususunda aranacak vasıfların en başında yer alan ve ayrıntıda bazı farklılıklar bulunmakla birlikte fakihlerin cumhuru tarafından genel kabul görmüş özellik, (*ahlâkî meziyetler, ilmî faziletler, zühd ve takvâ* veya *iffeti* kapsayan) *dindarlıktır*. Bu özellik, Hanefîler'e göre tarafların baba ve dedelerinde; Şâfiîler'e göre ise bizzat evlenecek karı-kocada aranır.⁷⁸ Dindarlık ve takvâ, denkliğe konu vasıfların en başında yer alır ve en önemlisidir. Kâsânî (ö. 587/1191) bu hususu "Bize göre bu vasıflardan en efdali ve üzerinde en çok durulması gerekeni din/dindarlıktır"⁷⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Bir kadının evlilikte en çok zarar göreceği husus, dindar ve iffetli olmamadır. Zira bir kadın, kocasının aile nesebi ve itibarından çok fâsık ve fâcir olmasından

74 Kâsânî, *age.*, II, 318; İbn Âbidîn, *age.*, III, 86 Hanefîler'den Allâme Hamevî denkliğe konu vasıflar hakkında şu beyti söylemiştir: (حرية وديانة مال فقط) / Neseb, İslâm, meslek, hürriyet, diyanet ve maldır).

75 İbn Rüşd, *age.*, III, 42-43; Desûkî, *age.*, II, 249.

76 Mâverdî, *age.*, IX, 106; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 184, 189; Şirbîni, *age.*, IV, 272, 273, 275, 276 Denkliğe konu vasıflar şu şekilde bir beyitte sıralanmıştır: "Neseb, din, sanat, hürriyet, kusurların bulunmaması. Zenginlikte ise tereddüt vardır : (نسب ودين صنعة حرية... فقد العيوب وفي اليسار تردد) Şâfiîlerin esah kavline göre denklikte dikkate alınan özellikler, diğer vasıflarla karşılaştırılmaz. Bir eksiklik diğer faziletle telafi edilemez. Buna göre Arap olmayan hür kadın, Arap bir köyle; fâsık bir hür kadın, iffetli bir köyle evlendirilemez. Ayrıca baba, küçük oğlunu cariye ile evlendiremez. Zira cariye ile evlenmeyi gerektiren zinaya düşme kaygısı burada yoktur. Şirbîni, IV, *age.*, 277.

77 İbn Kudâme, *age.*, VII, 35; İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd*, Beyrut-Kuveyt 1415/1994, V, 145; Mvf, XXXVIII, 271.

78 Bk. Kâsânî, *age.*, II, 317; Şirbîni, *age.*, IV, 275. Hanefîlerin dindarlıkta denkliği baba ve dedeler açısından aramalarında onların iyi halleri ile kızların salih ve takvalı olmaları arasında sıkı bir ilişki bulunduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu bakımdan fâsık adam, salih babanın salih kızına denk değil; fâsık bir babanın fâsık kızına denktir. Zira kızıyla kendisine gelecek olan ayıp, damadı ile gelecek ayıptan büyüktür. Ancak kadın, fâsık bir babanın salih kızı ise fâsık bir adamla evlenmesi halinde babasının itiraz hakkı kalmaz. Zira baba ve koca birbirlerine eşit seviyede bulunmaktadırlar. Bk. İbn Âbidîn, *age.*, III, 89; Zühaylî, *age.*, IX, 6748-6749.

79 Kâsânî, *age.*, II, 317 (وعندنا الأفضل اعتبار الدين، والاقتصار عليه، ويحتمل أنه كان أمر إيجاب أمرهم بالترويج منهما مع عدم الكفاة تخصيصاً لهم بذلك). Benzer bir yorum için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *age.*, V, 145 (Sadece dinde birliğe itibar edilmelidir).

utanç duyar.⁸⁰ Hanefîler denkliği esas almada takvâ, zühd ve salahı (iyi hali); Şâfiîler ise ahlâkî zaafiyet ve dinî emirlere aykırı davranmayı (fısk) ilke kabul ederler. Bu sebeple Şâfiîler'e göre fâsık bir adam, iffetli, salih ve takvâ sahibi bir kadına denk görülmez. Zalim ve zulmü ile meşhur bir adamın durumu da fâsık adamın durumu gibidir. Bu tür bir evlilikte, denklik şartından dolayı, kadın ve velilerinin itiraz ve fesih hakları doğar.⁸¹ Kaynaklarda bu şarttan *din* ya da *iffet* olarak söz edilse de bundan maksat dindarlık, takvâ ve iffet gibi meziyetler ya da dinî hükümlere bağlılıktır. Zira müslüman kadınların, müslüman olmayan erkeklerle evlenmeleri mutlak olarak caiz değildir.⁸² Erkekler ise ehl-i kitaba mensup kadınlarla evlenebilirler.

Evlilikte dindarlığın dikkate alınması gerektiğini kabul eden fakihler, bu vasfın bilinme şekli hakkında iki farklı görüş ortaya koymuşlardır.

a. Hanefî (İmam Muhammed (ö. 189/805) hariç), Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçulara⁸³ göre “*Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadın ile de sadece zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır*”⁸⁴ ve “*İnanan kimse yoldan çıkmış kimseye benzer mi? Bunlar bir olamazlar*”⁸⁵ âyetleri evlenmede denkliğin belirlenmesinde dindarlık, takvâ, iffet ve salahın itibar edilmesi gerektiğini ve fâsık ile müminin birbirine denk olmadığını ifade etmektedir. Ancak bu âyetlerden ilkinde mensûh olması, ikincisine ise mümin ve kâfir arasındaki farka işaret etmesi bakımından konu dışı olmakla itiraz edilmiştir.⁸⁶ Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği “size dininden ve ahlâkından razı olduğunuz biri geldiğinde, onu evlendirin; bunu yapmazsanız yeryüzünde büyük fitne ve fesat meydana gelir”⁸⁷ hadisi, velilere velayetleri altında bulunan kadınları evlendirirken denklikte dindarlığa itibar etmelerini gerektirir. Akıl da dindarlıktaki zayıflığın diğer vasıflardaki zayıflıktan daha kötü bir durum olduğunu ve fıskla ayıplılık halinin en şiddetli kusur olduğunu kabul eder. Diğer hukukçulardan farklı olarak Hanefîler'den Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Şâfiîler, fıskın denkliği bozması için fasığın bu durumunu açıklaması gerektiği; bunu açıklamadığı sürece gizli fıskın denkliği bozmadığı görüşündedir.⁸⁸

b. Hanefîler'den İmam Muhammed ise erkeğin fıskı açıkça ortaya çıkmadıkça (sarhoş olarak sokaklarda gezmek gibi) gizli fıskın denkliğe engel teşkil etmeyeceği

80 Bilmen, *age.*, II, 66.

81 Serahsî, *age.*, V, 24; Kâsânî, *age.*, II, 320; İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 299-300; İbn Rüşd, *age.*, III, 42; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibin*, s. 380; Şirbîni, *age.*, IV, 271; İbn Kudâme, *age.*, VII, 35; Köse, *Kefaet*, http://www.sevde.de/İslâm_Ans/K/kefaet.htm (erişim, 05.09.2015).

82 Bakara (2), 221. (وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنُوا) ve Haşr (20), 20. (لَا يَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ وَالْمُشْرِكَاتُ أَسْحَابُ النَّارِ وَأَسْحَابُ النَّارِ هُمْ فِي النَّارِ)؛ İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed, *el-Muhalla bi'l-âsâr*, Beyrut trs., IX, 19; Desûkî, II, 249; Şirbîni, *age.*, IV, 271.

83 Kâsânî, *age.*, II, 320; İbn Âbidîn, *age.*, III, 88; İbn Rüşd, *age.*, III, 42; Desûkî, *age.*, II, 249; Şirbîni, *age.*, IV, 274; İbn Kudâme, *age.*, VII, 35; Bilmen, *age.*, II, 66 (Dindarlık bakımından denklikte millet ayrımı yoktur).

84 en-Nur, 24/3. (الَّذِينَ لَا يَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ وَالزَّانِيَةَ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ).

85 Secde, 32/18. (أَقْسَمَ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ).

86 Zeydan, *agm.*, s. 380; Şirbîni, *age.*, IV, 274.

87 Tirmizî, “Nikâh”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

88 Kâsânî, *age.*, II, 320; Şirbîni, *age.*, IV, 271; İbn Kudâme, *age.*, VII, 35.

görüşündedir. Zira ona göre nikâh, dünya ahkâmıyla ilgilidir ve dünya ahkâmına dair bir durumun denkliği bozması için açıkça ortaya konması gerekir. Takvâ ve dindarlık ise ahiret ahkâmıyla ilgili olduğu için fıskın açıkça ortaya konmadığı durumlar denkliği bozmaz.⁸⁹

Şafiiler, dindarlık bakımından denkliği itikâdî mezhep ve diğer dinler arasında da ararlar. Onlara göre ehl-i sünnetin dışındaki mezheplere mensup bir erkekle ehl-i sünnet mezheplerinden kadının durumu, fâsık erkekle iffetli kadının durumu gibidir.⁹⁰ İslâm'ın dışındaki bir dine mensup kişi ise inandığı dini açısından fâsiklik kabul edilen vasıfları taşıyorsa, kendi dini açısından iffetli kabul edilen bir kadına denk sayılmaz. Ancak diğer din ve inançların müntesibi fâsık erkek, o dine mensup fâsık kadına mutlak olarak denktir.⁹¹

Hanefiler, küçük veya tam ehliyetli olmakla birlikte bâkire kadınların durumları herkes tarafından genellikle bilinmediği için bu kişileri babalarının iyi halleri üzerinden değerlendirmişlerdir.⁹² Kanaatimizce onlara burada “*itibar gâlib-i şâyiadır; nadire değildir*” şeklinde Mecelle 42. maddede ifadesini bulan hukuk ilkesini⁹³ uygulamışlar, iyi halli adamların iyi halli kızları olacağını var sayarak denklikte babaların durumlarına bakılacağı görüşü benimsenmiştir.

2. Müslüman Olmada Öncelik

Bu vasıf; evlenecek erkek ve kadının kendisi, babası ve dedesinin müslüman olmadaki önceliğine bakılarak denkliğin belirlenmesidir. Bu özellik, sadece Arap olmayanlar arasında muteberdir. Araplar arasında ise nesebe itibar edilir. Zira Araplar nesepleri ile, diğer milletler ise İslâm'a girmedeki öncelikleri ile övünürler.⁹⁴ Hanefî ve Şâfiîler bu vasfı, evlenmede denklik kriteri kabul ederler. Hanefiler, müslüman olma önceliğinde baba ve dedeye itibar ederlerken Hanefiler'den Ebû Yûsuf bunu sadece baba ile sınırlandırır.⁹⁵ Buna göre bir ailede sadece kendisi İslâm'a giren erkek, kendisi ve babası müslüman olan bir kadına denk değildir. Yine baba ve dedesi müslüman olan kadın ile babası müslüman olan erkek denk sayılmaz; ancak Ebû Yûsuf sadece babanın İslâm'daki önceliği ile yetindiği için bu durumda babaların müslüman olmadaki önceliği denkliğin aranmasında yeterli olmaktadır. Yalnızca kendisi müslüman olan erkek, babası müslüman kadına denk sayılmamaktadır.

89 Kâsânî, *age.*, II, 320; İbn Âbidîn, *age.*, III, 88; İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 299-300; Şirbîni, *age.*, IV, 271; İbn Kudâme, *age.*, VII, 35.

90 Şirbîni, *age.*, IV, 274. Hanefilere göre Hanefî, Şafiî vb. mezheplere mensup kişiler birbirlerine denktirler. Ancak Hanefiler, muhakeme usulünde kendi ilkeleri doğrultusunda hüküm verirler. Meselâ tam ehliyetli bâkire kızın evlenmesinde Şafiiler veliyi şart koşarsa da Hanefiler bu görüşte olmadıkları için burada veli izni aramazlar. İbn Âbidîn, *age.*, III, 93.

91 Şirbîni, *age.*, IV, 275.

92 İbn Âbidîn, *age.*, III, 89.

93 Bu ilkenin Ebû Hanîfe'nin suç-ceza teorisine etkisi hususunda bk. Aydın, Ahmet, “İtibar Gâlib-i Şâyiadır, Nadire Değildir” İlkesinin Ebû Hanîfe'nin Suç-Ceza Teorisine Etkisi”, *İHAD*, XXV, 2015 (275-297).

94 İbn Âbidîn, *age.*, III, 87; Zühaylî, *age.*, IX, 6749.

95 Serahsî, *age.*, V, 25; İbn Âbidîn, *age.*, III, 87.

Şafiiler, Hanefiler'den farklı olarak, müslüman olmadaki önceliği baba veya dede ile sınırlandırmazlar. Onlara göre kendisi sonradan İslâm'a giren veya ecdaından yakın olan birisi kendisinden daha önce müslüman olmuş bir kimse böyle olmayana denk değildir. Buna göre kendisi müslüman olan kimse, bir veya daha fazla atası İslâm'a giren kişiye denk değildir. İki nesilden atası İslâm dinine girmiş olan ise üç nesilden atası müslüman kimseye denk değildir.⁹⁶

3. Neseb

Denklikte aranacak vasıflardan bir diğeri, erkeğin neseb bakımından kadının gerisinde kalmamasıdır. Nesebde kocanın babasına itibar edilir. Bu sebeple babası Acem, annesi Arap olan bir erkek, sadece babası Arap olan kadına denk değildir.⁹⁷ Ayrıntıda bazı farklılıklar bulunmakla birlikte Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî fakihler denklikte nesebe itibar edilmesi gerektiği görüşündedirler.⁹⁸ Mâlikîler, Süfyan es-Sevrî ve Hanefiler'den Kerhî ise mevâliden bir erkeğin bir Arap kadınla evlenebileceğini; çünkü müslümanları birbirlerine eşit gördüklerini ifade etmişlerdir.⁹⁹ Denklikte nesebe itibar eden hukukçular, neseb bakımından insanların farklı derecelerde bulduklarını ve alt mertebede bulunan bir erkeğin yalnızca kadın ve velisinin rızası dahilinde üst mertebedeki bir kadınla evlilik kurabileceği görüşündedirler.¹⁰⁰

Denklikte nesebi muteber bir vasıf sayan hukukçular, nesebde denklik hususunda farklı görüşleri savunmuşlardır. Hanefiler'e göre, neseb bakımından denklik yalnızca Araplar arasında geçerli bir kriterdir.¹⁰¹ Çünkü Araplar soylarını muhafaza etmeye özen göstermiş, onu övgü vesilesi yapmışlardır. Şâfiîler, Hanefiler'den farklı olarak, esah kavillerinde Araplar arasında yaptıkları derecelendirmeyi Arapların dışındaki milletlere de tatbik etmişlerdir. Buna göre Fârisîler, Kıptîlerden üst mertebede bulunurlar.¹⁰² Beni İsrail ise Kıptîlerden üstündür. Şâfiîler'in diğer görüşleri ise Arapların dışındaki milletlerde bu vasfa itibar edilmeyeceği yönündedir.¹⁰³ Hanbelîler ise biri Hanefilerin görüşü, diğeri Şâfiîler'in esah görüşü doğrultusunda

96 Şirbini, *age.*, IV, 274.

97 Şirbini, *age.*, IV, 273.

98 Serahsi, *age.*, V, 22; İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 294; İbn Âbidin, *age.*, III, 85 (Haseb, ataların sahip oldukları övgüye değer özellikler veya dedelerin gurur duydukları şeydir. Soydan kasıt kişinin babasının belli olmasıdır.).

99 Serahsi, *age.*, V, 22; İbn Âbidin, *age.*, III, 86; İbn Rüşd, *age.*, III, 42; Desüki, *age.*, II, 249 (Malikilere göre nesepte denkliğin gözetilmesi menduptur).

100 Nevevi, *el-Mecmû'*, XVI, 187. Kadın, bir adamın kendisine denk olduğunu ve velisinden onunla evlendirmesini istediğinde, veli buna razı olmazsa durumun hâkime arz olunacağı görüşündedirler. Şayet adam kadına denk ise velinin kadını evlendirmesi gerekir; değilse bu işlem hâkim tarafından gerçekleştirilir. Fakat adam, kadına denk değilse velinin evlendirmeye yanaşma zorunluluğu yoktur.

101 İbn Âbidin, *age.*, III, 85, 86.

102 Şafiilerin bu konudaki delilleri: «أخرجه مسلم» (لو كان الدين عند الريا لذهب به رجل من فارس) rivayetidir. Bk. Nevevi, *el-Mecmû'*, XVI, 187-188.

103 Mâverdi, *age.*, IX, 101; Nevevi, *Minhâcü'l-tâlibin*, s. 380; Şirbini, *age.*, IV, 274.

nesepte benimsenecek kural hakkında iki görüş ortaya koymuşlardır.¹⁰⁴ Arap kavminden maksat ise aslen Arap ırkına mensup olanlar ve Hulefâi'r-râşidîn ile ensar ve muhacire intisap edenlerdir; Araplaşanlar veya Arapça konuşanlar değil.¹⁰⁵

Evlenmede nesebi muteber bir vasıf sayan hukukçular, görüşlerini çeşitli delillerle savunmuşlardır. Burada makale boyutları çerçevesinde bu delillere ve onlara yapılan itirazlara değinilecektir. Bunlar;

a. Hz. Peygamber'e nispet edilen bir rivayette o; "Allah, İbrâhim'in çocuklarından İsmâil'i, İsmâil'in çocuklarından Benî Kinâne'yi, Benî Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de beni seçti"¹⁰⁶ buyurmuştur. Bu rivayet, Araplar arasında ve Kureyş arasında bir hiyerarşi bulunduğu görüşündeki hukukçuların delillerinden biridir. Buna göre Araplar arasında Kureyş; Kureyş içerisinde de Haşimoğulları ve Muttalipoğulları en üst mertebede yer alırlar.¹⁰⁷

b. Hanefiler; Araplar, Kureyş ve mevâliden her birinin kendi arasında denk olduğuna dair getirdikleri delil İbn Ömer'in Hz. Peygamber'e nispet ettiği "Kureyşliler birbirinin dengidir. Her sülâle, diğer sülâleye denktir. Araplar birbirinin dengidir. Her kabile, diğer kabileye denktir. Arap olmayanlar da birbirlerinin dengidir. Adam adama denktir"¹⁰⁸ rivayetidir.¹⁰⁹ İbnü'l-Hümâm da bu rivayeti uzunca değerlendirmiş ve hakkında zayıf, mevzû, muhayyel, münker ve mechûlû'r-râvî olduğunu ifade etmiştir. Arap olmayanlarda nesebe bakılmama sebebi olarak onların neseb yerine hürriyet ve İslâm'a girmedeki öncelikleri ile övündüklerini savunmuştur.¹¹⁰ Arapların dışındaki milletler arasında nesebe değil, İslâm'a girişteki önceliğe itibar edileceği hususunda Şâfiîler de Hanefiler gibi düşünmektedir.¹¹¹

Denklikte nesebe itibar edileceği görüşünde olan hukukçular, ayrıca Arapların nesepleri ile övündükleri, neseb bakımından kendilerinden altta gördükleri kimse-leri aşağıladıkları gibi aklî gerekçelere de başvurmuşlardır.¹¹²

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler denklikte nesebe itibar edileceğini genel olarak kabul etmelerine rağmen kendi içlerinde bu şarta çeşitli itirazlarda bulunmuşlardır. Hanefiler'den Kâdihan (ö. 592/1196)'a göre hasebi iyi olan nesebi iyi olana denktir. Arap olmayan bir âlim, Arabın cahiline ve eşrafına denktir. Çünkü ilmin şerefi,

104 İbn Kudâme, *age.*, VII, 36. Hanbelîler'e göre, diğer vasıflardan farklı olarak, nesepte kefaet olmadığında akdin feshi cihetine gidilir. Zira nesebin yokluğu Nikâh akdinin bağlayıcılığında da bir noksanlık getirir.

105 İbn Âbidin, *age.*, III, 87; Bilmen, *age.*, II, 65.

106 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 107; Müslim, "Fezâil", 1.

107 Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 187-188; Şirbîni, *age.*, IV, 273.

108 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 217 (إِلَّا خَالِكٌ) الْعَرَبُ بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ قَبِيلَةٍ، وَرَجُلٌ بَرَجُلٍ وَالْمَوَالِي بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ قَبِيلَةٍ، وَرَجُلٌ بَرَجُلٍ، إِلَّا خَالِكٌ).

109 Serahsi, *age.*, V, 22; İbn Âbidin, *age.*, III, 86-87.

110 İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 295, 297; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 184 (İmam Şafii'ye (ö. 204/820) göre denklik bulunmayanların evlenmesi haram değildir. Fakat bu Nikâh kadın ve velilerinin izin ve icazetiyle sınırlandırılmıştır. Şayet razı olurlarsa, haklarını terk etmiş sayılırlar ve akit sahih olur. Ancak bir kişi bile razı olmasa akit fesh olur.); Zühaylî, *age.*, IX, 6751.

111 Mâverdî, *age.*, IX, 101; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibin*, s. 380; Şirbîni, *age.*, IV, 274.

112 Kâsânî, *age.*, II, 319; İbn Kudâme, *age.*, VII, 36.

neseb ve hasebden üstündür. Hanefîler'den Ebû Yûsuf ise nesebe itibar etmez. Ona göre, kendi kendine müslüman olup azad olunan kişi eğer üstün ahlâkî meziyetleri elde etmişse en büyük nesebi elde etmiş sayılır.¹¹³ Şâfiîler'den Nevevî ise nesebe itibar etmeyle ilgili rivayetlerin zayıf olduğu ve bu konuda sahih hadis bulunmadığı görüşündedir. Ona göre “Allah, İbrâhim'in çocuklarından İsmâil'i, İsmâil'in çocuklarından Benî Kinâne'yi, Benî Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de beni seçti”¹¹⁴ hadisi sahihtir; fakat nesebe itibar etmeyi gerektirmemektedir.¹¹⁵ Şâfiîler'den Gazzâlî (ö. 505/1111) ise şeref duyulması bakımından itibar edilmesi gereken nesebin üç sebebe dayanması gerektiğini savunmuştur. Bunlar: 1. Hz. Peygamber'in nesebine bağlılık. 2. Peygamberlerin varisleri konumundaki âlimlere bağlılık. 3. Salih ve takvâ sahibi kimselere bağlılık. Bunların dışındaki kişilere insanlar ne ölçüde değer verirlerse versinler, bunlar önemli değildir.¹¹⁶ Hanbelîler'den İbn Teymiyye ise fakihlerin çoğunluğunun Kureyş kabilesinden olan kişiyi diğer kabilelerden üstün tuttuğunu, Arapları da diğer milletlerden hayırlı kabul ettiklerini; fakat bunun her bir ferdin yukarıdaki gruplara göre faziletli veya faziletsiz sayılamayacağını, Araplar dışında da Araplardan daha hayırlı kimselerin bulunabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁷

Denklikte nesebi muteber bir vasıf saymayan hukukçular, görüşlerini çeşitli delillerle savunmuşlardır. Öncelikle “*Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır...*”¹¹⁸ âyeti ve “Allah câhiliye kibrini ve atalarla övünmeyi yasaklamıştır. İnsanlar iki sınıftır: Bunlar, iyilik ve takvâ sahibi olup Allah'ın değer verdiği kişiler; ve günahkâr, kötü ve Allah katında kıymeti olmayan kimseler. Bütün insanlar Hz. Âdem'in çocuklarıdır. Allah Teâlâ Hz. Âdem'i ise topraktan yaratmıştır”¹¹⁹ hadisi, Kanun koyucunun, fazilet ve erdemini takvâyâ dayanması gerektiği; insanların neseb bakımından övünmelerinin câhiliye kibrine dayandığı ve insanların aynı kökten gelmesi bakımından eşit olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla neseb, evlenmede aranacak denklik vasfı sayılmamalıdır. “Evlenmede denkliği gerekli görmeyen hukukçular ve delilleri” başlığı altında zikredildiği üzere, Hz. Peygamber ve sahabeden evlenmede neseb bakımından denkliğin gözetilmediğini gösteren pek çok uygulama mevcuttur. Bu uygulamalar da evlenmede nesebe göre bir denklik aranmaması gerektiğine delâlet etmektedir. Ayrıca neseb bakımından denkliğin gözetilmesine ilişkin verilen örnekler ya sıhhat ya da delâlet

113 İbnü'l-Hümâm, *age.*, II, 297. (Şeref العلم العربي والعلمانية، لأن شرف العلم فوق) (Şeref neseb ve hisab ve mekârimü'l-âxلاق)

114 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 107; Müslim, “Fezâil”, 1.

115 Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 184.

116 Şirbîni, *age.*, IV, 276.

117 İbn Teymiyye, *age.*, XIX, 29.

118 Hucurât, 49/13.

119 Tirmizî, “Tefsîr”, 49; Ebû Dâvud, “Edeb”, 110-111. (إِنَّ اللَّهَ فَدَّ أَذْعَبَ عَنْكُمْ حُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَمَاطَمَهَا بِأَيَّامِهَا، فَالْأَمْسُ رُجُلَانِ: رَجُلٌ بَرٌّ تَعَى كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ). (وَقَابِرٌ شَقِيٌّ هَيِّنٌ عَلَى اللَّهِ، وَالْأَمْسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنَ التُّرَابِ). Bu doğrultuda başka pek çok hadis zikretmek mümkündür. Meselâ “Bir kimseyi ameli geri bırakmışsa, nesebi, soyu onu kurtaramaz, yükseltmez, ilerletemez.” İbn Mâce, *Mukaddime*, 17. (إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ). (İn Allah ne görürken ve amvalinizi, fakat O sizin kalblerinize ve amellerinize bakar” Müslim, *Birr*, 33; İbn Mâce, *Zühd*, 9.

yönüyle bu konuda delil niteliği taşımamaktadır. Zira nesebe itibar edilecek olsaydı bunu bizzat Hz. Peygamber uygulardı. Hâlbuki Hz. Peygamber, sözlü ve fiili uygulamalarıyla, evlenmede denklige itibar etmediğini göstermiştir. Bilindiği üzere o, Emevîlerden Hz. Osman'a ve Adevîlerden Hz. Ali'ye kendi kızlarını vermiştir. Diğer taraftan nesebe bakarak insanların birbirlerine denk sayılması veya aralarında dereceler oluşturulması, tüm insanların bir ana-babadan geldiğini, üstünlüğün ancak takvâya dayandığını ifade eden İslâm'ın bu ilkelerine aykırıdır. Kanaatimizce bu yönde bir uygulamanın gelişmesi ve İslâm hukukçularının çoğunluğunun nesebi denklik şartı sayması, o dönemin örf ve âdetlerine bağlı bu telakkinin fıkha yansımaları olarak görülmelidir.

4. Hürriyet

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler erkeğin hür olmasını denklige konu vasıflar arasında saymışlardır.¹²⁰ Buna göre muba'az, müdebber ve mükâteb¹²¹ bir erkek, hür kadına denk kabul edilmez. Bu görüşün delili, Hz. Peygamber'in Berîre (ö. 60/680) azat edildiğinde onu evliliği sürdürme hususunda muhayyer bırakmasıdır.¹²² Mâlikîler ise hürriyeti denklikte itibar edilecek bir vasıf saymamalarına rağmen¹²³ azat edilen cariyeye nikâhını feshetme hakkı tanımlarından¹²⁴ anlaşıldığına göre onlar da bu vasfa itibar etmektedirler.

Hürriyeti denklikte esas alınacak özellikler arasında sayan hukukçulardan Hanefî ve Şâfiîler aslın; Hanbelîler ise bizzat evlenecek erkeğin hürriyetini denklik sebebi kabul ederler. Buna göre Hanefî ve Şâfiîler, aslen hür kadını azat edilmiş köleye denk saymazlar. Hanbelîler ise usûle ve azat edilmedeki önceliğe bakmaksızın hürleri eşit kabul ederler.¹²⁵

Kölelikten kaynaklanan eksiklik, nesebten gelen zayıflıktan daha üstündür. Zira bu durum, kadın ve velileri açısından bir eksiklik sayılıp kınanmak bir tarafa kocanın başta nafaka mükellefiyeti olmak üzere karısına karşı diğer yükümlülüklerini yerine getirmesine mani olması açısından evliliğin kuruluş ve devamında büyük bir kusurdur.

120 Serahsî, *age.*, V, 24-25; İbn Âbidîn, *age.*, III, 87; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibin*, s. 380; İbn Kudâme, *age.*, VII, 37.

121 Muba'az: kısmen/belirli bir kısmı azad olmuş köle; müdebber: azad olması mevlasının ölümüne bağlanmış köle; mükâteb: mevlasıyla kitabet akdi yapmış köledir. Bk. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2013.

122 Şirbîni, *age.*, IV, 273. Bu rivayetle ilgili olarak Berîre'nin kocasının hür olduğu iddia edilmişse de köle olduğu görüşü sabittir. Bk. San'ânî, *age.*, II, 192.

123 Malikîler, köle ile hür kadının denkliginde o günün kabulleri doğrultusunda beyaz ırktan olanların denk olduğunu; ancak siyah kölenin beyaz kadına denk olmadığını ifade etmişlerdir. Oysa insanlar arasında renkten dolayı bir üstünlüğün bulunmadığı hususunda çeşitli naslar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hüküm fasit örfeye dayanmaktadır ve geçerli değildir. Zühaylî, *age.*, IX, 6750.

124 İbn Rüşd, *age.*, III, 43 (Malikîler, hürriyeti muteber sayma hususunda ittifak etmişlerdir.); Desûkî, *age.*, II, 250.

125 Serahsî, *age.*, V, 24-25 (Ebû Yûsuf'tan sadece kendisi müslüman olmuş veya özgürlüğüne kavuşmuş birinin bu güzel meziyeti sayesinde özgür bir kadına denk sayılacağı yönünde bir görüş aktarılmıştır.); Kâsânî, *age.*, II, 323; İbn Âbidîn, *age.*, III, 87; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibin*, s. 380; Şirbîni, *age.*, IV, 273; İbn Kudâme, *age.*, VII, 37.

5. Meslek / Sanat

Denklikte mesleğe / sanata itibar edileceği görüşündeki hukukçular bu kavramın muhtevası hakkında iki farklı görüşe sahiptirler. Hanefiler, Mâlikîler'den bazıları, Şâfiîler ve Hanbelîler, erkeğin meşgul olduğu ve kazancını sağladığı mesleğin şeref ve itibar bakımından evleneceği kadının velîlerinin mesleğine denk olmasını şart koşmuşlardır. Ebû Hanîfe'nin diğer bir görüşüne, Ebû Yûsuf'a ve sonraki bazı Mâlikîler'e göre ise meslek, denklikte mutlak olarak gözetilmesi gerekli bir vasıf değildir. Yalnızca meslekler arasında ciddi farklar bulunmamasına özen gösterilmelidir. Aksi halde denkliğin bozulduğu kabul edilir.¹²⁶

Denklikte mesleğin dikkate alınması, denklikte nesebin dikkate alınması düşüncesinin bir uzantısıdır. Zira meslek de kişinin kendisi ve kadının babasının mesleği üzerinden iftihar etmesi düşüncesi üzerine kuruludur.¹²⁷

Denklikte mesleğe itibar edilmesi gerektiği görüşündeki fakihler, “*Allah rızık konusunda bazınızı bazınıza üstün kıldı*”¹²⁸ âyetini delil gösterirler. Denklikte mesleğe itibar edilmeyeceği görüşündeki hukukçular ise burada kazanç sebeplerinin farklılığına işaret edildiğini ve denklikte geçerli bir kriter olduğu hükmünün çıkarılmayacağını ifade etmişlerdir.¹²⁹ Hz. Peygamber de Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette “insanların bir kısmı bir kısmına denktir ancak dokumacı ve hacamatçı / deri tabaklama işçisi hariç”¹³⁰ buyurmuştur. Ebû Hanîfe bu rivayeti şâz bulmuş, umumî kaide belirleme hususunda delil kabul etmemiştir. Zira meslekler değer bakımından sabit değil, değişkendir. Bir gün değerli olan meslek başka bir gün değersiz hale gelebilmektedir. Dolayısıyla meslekler, kişilerin evlilikteki rollerine doğrudan etkileyen bir unsur kabul edilmez.¹³¹

Mesleğin, denkliğin belirlenmesinde itibar edilmesi gerekli bir vasıf olduğu görüşündeki fakihler, hangi mesleklerin değerli ve değersiz sayılacağı hususunda farklı görüşler ortaya koymakla birlikte meslekler arasında bazı derecelendirmelerde bulunmuşlardır. Meselâ; dokumacı, haccâmın; deri işçisi, temizlikçinin; atar, tohumcunun; âlimler, üst sınıftaki kişilerin kızlarına denk sayılmıştır. Ayrıca meslekler arasında yakınlık bulunduğu denklik gerçekleşmiş sayılır.¹³² Ancak örf çerçevesinde yakın kabul edilmeyen meslekler birbirlerine denk sayılmazlar. Meselâ bekçi, çoban, temizlik işçisi gibi muteber sayılmayan mesleği icra eden bir

126 Bk. Serahsî, *age.*, V, 24; İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 301; İbn Âbidin, *age.*, III, 89, 90 (Kerhî, sanat bakımından denkliğin Ebû Yûsuf tarafından kabul edildiğini ifade etmiştir. Ebû Yûsuf, beldelerde insanların mesleklerine göre değer verildiklerinden hareketle bu görüşü savunmuştur. Hâlbuki Ebû Hanîfe Arapların âdetlerine dayanmıştır ki onlar, mesleğe değil yapılan işe itibar ederler. Dolayısıyla iki imam arasında bir ihtilaf yoktur.); Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, s. 380; Şirbîni, *age.*, IV, 275; İbn Kudâme, *age.*, VII, 38; Bilmen, *age.*, II, 67.

127 Şirbîni, *age.*, IV, 275.

128 Nahl (16), 71. (وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ.)

129 Şirbîni, *age.*, IV, 275.

130 Buhârî, “Eşribe”, 3; Müslim, “Eşribe”, 5; Nesâî, “Eşribe”, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 82, 98, 217.

131 Serahsî, *age.*, V, 25.

132 İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 301; İbn Âbidin, *age.*, III, 90; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, s. 380.

erkek; tüccar, manifaturacı, âlim veya hâkimin kızına denk sayılmaz. Bu durum, bu meslekler arasında denkliğin bulunduğu kadar örfün oluşmasına kadar devam eder.¹³³ Ebû Hanîfe'nin mesleğe itibar edilmeyeceği yönündeki görüşü de kendi zamanlarında mesleğin eksiklik sayılmaması gerçeğine dayanır. Ancak aynı durum İbnü'l-Hümâm'ın yaşadığı dönemde farklı algılandığı için o, kendi döneminde mesleği denkliğin belirlenmesinde bir kriter saymıştır.¹³⁴ Bu bakımdan mesleklerin birbirleri ile denkliği hususunda bir ölçü belirlemek mümkün değildir. Bu hususta meslekler arasındaki seviyeler yalnızca örf çerçevesinde belirlenebilir.¹³⁵ Örfün belirlenmesinde Mâverdi'nin (ö. 450/1058) sıraladığı şu esaslar önem arz etmektedir. Bunlar; 1. Kazancın meşru olmayan yollardan elde edilmemesi; 2. İnsanı yoran ve sıkıntıya sokan şeylerle ilgili olmaması; 3. Kazancın şeran necis olan şeylerden elde edilmemesidir.¹³⁶

Mesleği denklikte muteber vasıf sayan fakihler, kendi zamanlarının örfü doğrultusunda meslekler arasında derecelendirme yapmışlar ve bu doğrultuda evlilikte denkliği belirlemeye çalışmışlardır. Mesleklerin değeri örfe bağlı olduğu için zaman, mekân ve kültürün değişmesi ile ister önceki, isterse yeni ortaya çıkan meslekler arasında farklı derecelendirmelerin yapılması kaçınılmazdır. Mesleklere verilen önem derecesinin toplumdan topluma farklılık arz etmesi kaçınılmazdır. Meselâ, İskenderiyede diğer yerlerden farklı olarak dokumacılık mesleğine insanların ilgisi sebebiyle bu meslekle uğraşanlar, attara denk sayılmıştır.¹³⁷ Zühaylî, dinde bir eksiklik ifade etmediği için mesleği denklikte itibar edilmesi gerekli bir vasıf saymayan Mâlikî görüşünü tercihe şayan bulmuştur.¹³⁸ Meslekler değişebildiğine göre bu vasıf üzerine hüküm bina edilmesi mümkün değildir.

6. Zenginlik

Hanefîlerin ve Şâfiîler'le Hanbelîler'in bir görüşlerine göre mal veya zenginlik denklikte aranması gerekli vasıflardan biridir. Mâlikîler ve esah kavillerinde Şâfiîler ve diğer bir görüşüne göre Hanbelîler ise zenginliği denklikte aranacak vasıflara dahil etmezler.¹³⁹ Ancak İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198), nafakasını haram yoldan kazanan kocadan tefrik talebiyle kadına dava açma yetkisi tanınması ve iddianın doğruluğu hakkında davanın tefrik şeklinde neticeleneceğini ifade etmesinden anlaşıldığına göre Mâlikîler'in, kocanın karısına karşı yapacağı harcamaları kazanma şekline iti-

133 İbn Âbidîn, *age.*, III, 90, 92 (Fakir bir alim, cahil zengine denktir. Çünkü ilmin şerefi; "hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu" [Züher, 39/9.] ayetinin delâletinden anlaşılacağı üzere nesep, vb. şereflerden önde gelir); Şirbîni, *age.*, IV, 275.

134 İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 301-302.

135 Şirbîni, *age.*, IV, 275; Bilmen, *age.*, II, 67.

136 Mâverdi, *age.*, IX, 107.

137 İbnü'l-Hümâm, *age.*, III, 301; Nevevî, *Minhâcü'l-tâlibîn*, s. 380; Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ebu'l-Abbas, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*, Beyrut 1404/1984, VI, 258; İbn Kudâme, *age.*, VII, 38.

138 Zühaylî, *age.*, IX, 6754-6755.

139 İbn Rüşd, *age.*, III, 42-43; Şirbîni, *age.*, IV, 275; İbn Kudâme, *age.*, VII, 37.

bar ettiklerini gösterir. Onların zenginliğe itibar ettiklerini gösteren diğer bir delil de bir baba kızını nafakaya güç yetiremeyen bir erkek ile evlendirirse, kadının bu akdin feshini isteyebileceğidir. Babanın bâkire kızını nafakaya güç yetiremeyecek bir erkekle evlendirmesi halinde, kadının nikâh akdini feshini isteyebilmesi de onların, denkliğe konu vasıflar arasında zikretmeseler de zenginliğe itibar ettiklerini gösterir.¹⁴⁰ Şâfiîler'in esah kavilleri, zenginliğin gelip geçici özelliğinden; diğer görüşün gerekçesi ise fakir adamın çocuğuna nafaka veremeyecek olması ve kadına fakir kimselerin nafakasını vererek mağdur edecek olmasından kaynaklanır. Şâfiîler'in esah olmayan görüşlerine göre velî, kızı emsal mehirle fakir bir erkekle evlendirirse, kızın hakkını gözetmediği için akit sahih olmaz.¹⁴¹

Zenginliği denklikte muteber bir vasıf sayan ve saymayan hukukçular, çeşitli delillerle görüşlerini savunmuşlardır. Bu husustaki görüşleri iki kısımda ele almak mümkündür:

a. Zenginliği Muteber Sayanların Görüş ve Delilleri

Denkliğin belirlenmesinde zenginliği muteber vasıf sayan hukukçuların en önemli delillerinden biri, Hz. Peygamber'in Fâtıma bint Kays'a evlenme önerisinde bulunurken "Muaviye ise malı olmayan bir fakirdir"¹⁴² şeklindeki ifadesidir. Bu ifadeyle Hz. Peygamber, Fâtıma'nın talipleri arasında en uygun olanı seçerken zenginliği kriter kabul etmiştir. Bu haberin dışında, aynı kesinlikte olmasa da zenginliğe itibar hususunda başka rivayetler de vardır. Meselâ "haseb, mal; kerem ise takvâdir"¹⁴³ ve "dünya ehlinin değer verdiği ve peşinden koştığı şey maldır"¹⁴⁴ rivayetleri bunlar arasındadır. Dolayısıyla şerefli bir nesebi ve seçkin meziyetleri olmayan kimse, zenginliğiyle insanlar nazarında saygınlık kazanmaktadır.¹⁴⁵ Akıl da zenginliğin denklikte muteber bir vasıf olduğunu kabul eder. Zira insanlar malları ile övünürler. Ayrıca varlık içinde bulunan kadının bu imkânları kendisine sağlayamayan erkekle evlenmesi, kendisi ve yakınları için bir eksiklik kabul edilir. Bunun yanında varlıklı kadının, kendisi ve çocuklarının nafakasını karşılayamayacak bir kişi ile evlenmesi ona zarar verecektir. Ayrıca nafaka mükellefiyeti yerine getirilmeyen kadının nikâh akdini fesih hakkı doğacaktır. Bu sebeple evlenmede kocanın zenginlik bakımından kadına denkliği gözetilmelidir.¹⁴⁶

140 İbn Rüşd, *age.*, III, 42-43.

141 Şirbîni, *age.*, IV, 275. (Sefih kız, denkliğin bulunmadığı bir evliliğe rıza gösterdiğinde akit sahihtir. Zira hacir yalnızca mali tasarruflarda geçerlidir. Şirbîni, *age.*, IV, 271.)

142 Müslim, *Talâk*, 36. Yine bk. Ebû Dâvûd, "Talâk", 39; Tirmizî, "Nikâh", 38; Nesâî, "Nikâh", 22.

143 Tirmizî, *Tefsîru sûreti'l-Hucurât*, 6; İbn Mâce, "Züh'd", 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 10 (الْحَسَبُ الْمَالُ وَالكَرَمُ الْقَوْلَى) Haseb, kişinin kendisi ya da ataları için övünç duyduğu üstünlükler ve kazanılmış faziletler demektir. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2013 "haseb" maddesi. Hz. Peygamber, bu hadislerinde zenginliğin insanlara saygınlık kazandıran değerlerden biri olduğunu; ancak gerçekte övünç sebebinin takva olması gerektiğini ifade etmiştir.

144 Nesâî, "Nikâh", 9 (رَبُّ أَحْسَابِ أَهْلِ الدُّنْيَا الَّذِي يَدْخُرُونَ إِلَيْهِ الْمَالُ).

145 İbn Kudâme, *age.*, VII, 37; Şevkânî, *age.*, VI, 126, 154.

146 Kâsânî, *age.*, II, 319 (Kâsânî'nin ifadesi: "Özellikle zamanımızda mala itibar edildiği için nikâhta mehir ve nafaka şarttır. Mehirsiz nikâh caiz değildir."); İbn Kudâme, *age.*, VII, 37.

Zenginliğe konu miktar, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre mehr-i misle ve kadının bir sürelik (bir ay, esah kavle göre altı ay veya bir yıl) nafakasına malik olmayı ifade eder. İmam Ebû Yûsuf ise zenginliğin mehir ve nafakayı karşılama kudretinden ibaret olduğu görüşündedir ki Hanefîlerin müftâbih görüşü budur.¹⁴⁷ Hanbelîler'in zenginliği denklikte muteber vasıf sayan görüşüne göre mehirde kar-şılanması gerekli miktar, mehr-i muacceldir.¹⁴⁸

a. Zenginliği Muteber Saymayanların Görüş ve Delilleri

Zenginliği denkliğin belirlenmesinde muteber bir vasıf saymayan hukukçular, üstünlüğü sadece takvâya hasreden âyete ve bu yönde Hz. Peygamber'den gelen çe-şitli rivayetlere dayanırlar. Nitekim Kur'anda bekârların köle ve cariyelerden uygun olanlarla evlendirilmesi tavsiye edilmiş, fakirlik kaygısı hakkında “Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah lütfu geniş olan ve bilendir”¹⁴⁹ buyurulmuştur. Hz. Peygamber de bu hususa işaretle “Ey Ebû Hüreyre! (avuçların-da olanı göstererek) şu, şu benim malımdır diyenin dışında çok malı olanlar helâk oldu...”¹⁵⁰ buyurmuştur. Ayrıca zenginlik gelip-geçicidir. Nice zengin vardır ki, za-manla fakirlik içerisine düşmüş; nice fakir vardır ki zamanla zenginliğe ulaşmıştır. Bu sebeple şahsiyetli ve basiretli kişiler malla değil, dindarlık ve iffet gibi ahlâkî meziyetlerle övünürler. Bu ve benzeri delillere dayanan bu gruptaki fakihler, erke-ğin kadına denkliğinin belirlenmesinde zenginliği bir ölçü kabul etmezler. Onlar görüşlerini teyid eden Hz. Peygamber'in fakirliği dinde şeref sayan hadisini¹⁵¹ de zikrederler.¹⁵²

Her iki görüşün delillerinden anlaşıldığı kadarıyla denklikte öncelikle malî du-ruma değil; güzel ahlâk ve takvâ gibi meziyetlerin bulunup bulunmadığına bakmak gerekir. Nitekim Hz. Peygamber, bir hadislerinde, evlenilecek kadında zenginlik, hasep, güzellik ve dindarlık vasıflarının ölçüt olduğu ve bunlardan evlilikte huzur için dindarlığın tercih edilmesi gerektiğini bildirmiştir.¹⁵³ Burada denklikte zengin-likten söz edilmesi, aile saadetinin istikrarlı şekilde sürmesi açısından malî duru-mun göz ardı edilmemesi gerektiğine işarettir. Zira kocasından daha zengin olan kadının, kocasını zenginliği ile küçümseme ve evlilik birlikteliğini zedeleyici bir tu-tum içerisine girme tehlikesi vardır. Ancak bu konu, tavsiye boyutunda değerlendirilmelidir. Gerçekte İslâm, kişinin saygınlığını, dindarlığı ile sağlaması gerektiğini

147 Serahsi, *age.*, V, 25; Kâsânî, *age.*, II, 319-320; Köse, *Kefaet*, http://www.sevde.de/İslâm_Ans/K/kefaet.htm (erişim, 05.09.2015.).

148 İbn Kudâme, *age.*, VII, 37.

149 Nur, 24/32.

150 Tirmizî, “Zekât”, 1; Nesâî, “Zekât”, 2; Ahmed b. Hanbel, “Müsned”, II, 309, 535.

151 İbn Mâce, “Zühhd”, 7. “(اللَّهُمَّ أَخْبِنِي مِسْكِينًا وَأَخْبِرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ) Allah'ım beni miskin/fakir olarak yaşat, öylece öldür ve miskinler zümresi içinde haşreyle!”

152 İbn Kudâme, *age.*, VII, 37.

153 Buhârî, “Nikâh”, 15; Müslim, “Radâ”, 53; Ebû Dâvud, “Nikâh”, 2; Nesâî, “Nikâh”, 13; İbn Mâce, “Nikâh”, 6; Dârimî, “Nikâh”, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 80. (تَشْكُحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ لِمَالِهَا، وَلِحَسْبِهَا، وَلِحَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَطَفِرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ بِذَلِكَ)

vurgulamış, Allah katında insanların en değerlisinin takvâ sahipleri olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple insanlar nezdinde ve daha da önemlisi Allah katında gerçek saygınlık, O'na hakkıyla kulluk etmeye bağlıdır ve buna önem verilmesi gerekir.

7. Beden Sağlığı/Bedeni Kusurlardan Uzak Olma

İslâm hukukçuları, *beden sağlığı* veya (karşı tarafa muhayyerlik veren) *kusurlardan uzak olmanın* evlenmede denkliği bozup bozmayacağı hususunda iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir. Hanefî ve Hanbelîler cünun (akıl hastalığı), cüzzam ve baras (alaca) gibi rahatsızlıkları denklikte aranacak veya denkliği bozacak vasıflar arasında saymazlarken¹⁵⁴ Hanefîler'den İmam Muhammed¹⁵⁵, Mâlikîler¹⁵⁶ ve Şâfiîler¹⁵⁷ bu rahatsızlıkların denkliği bozduğu görüşündedirler. Ancak birinci gruptaki hukukçular, bu tür rahatsızlıkların bulunması halinde kadına muhayyerlik tanırılar. Zira bu evlilikten zarar görecektir taraf kadındır. Velînin bu hususta söz hakkı yoktur.¹⁵⁸ Öte yandan denkliğe konu vasıflar arasına sağlıklı olmayı dahil etmeyen Hanefî hukukçular, evlenmenin lüzum şartları arasında kocanın cinsel rahatsızlığı bulunmamasını zikretmişlerdir¹⁵⁹ ki, bu durum onların da bazı hususlarda denkliği belirlerken bu özelliğe itibar ettiklerini gösterir. Hatta buradan hareketle Hanefîler, baba ve dedenin dışında bir velînin küçük kızı, iktidarsızlığı bilinen bir erkekle evlendirmesinin caiz olmadığını savunmuşlardır.¹⁶⁰

Şafiiler, evlenecek taraflara ait rahatsızlıkları ve bunların nikâh akdine yansımalarını en ayrıntılı ele alan hukukçulardır. Onlara göre cünun, cüzzam ve baras her iki tarafa, karşı tarafta bu rahatsızlıklardan biri bulunsa bile, akdi fesih yetkisi veren rahatsızlıklardandır. İktidarsızlığın denkliğe konu vasıflar arasında sayılıp sayılmayacağı da tartışılmış Beğavî (ö. 516/1122), İsnevî (ö. 772/1370) ve İbnü'l-Mukrî (ö. 837/1433) lehte görüş belirtirlerken; Râfiî (ö. 623/1226) ve Nevevî bu vasfın denklikte muteber vasıf sayılmayacağı yönünde görüş belirtmişlerdir.¹⁶¹ Bununla

154 Serahsî, *age.*, V, 21; İbn Kudâme, *age.*, VII, 38.

155 Kâsânî, *age.*, II, 327; İbn Âbidîn, *age.*, III, 93.

156 Adevî, Ali b. Ahmed, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ şerhi Kifâyeti't-tâlib*, Beyrut 1414/1994, II, 42. Hz. Ömer'den gelen bir rivayette kadın evlendiği adamın akıl hastası, cüzzamli ve baras ise kadının muhayyer olacağını bildirmiştir. Muvatta', "Nikâh", 9. Adevî, Lahmîden babanın çirkin görünüşlü, âmâ veya felçli bir adam ile bâkire kızını evlendirmemesinin müstehap olduğu; ancak evlendirirse akdin geçerli olacağı görüşünü kaydetmiştir. (وَيُسْتَحَبُّ لِلْأَبِ أَنْ لَا يُزَوِّجَ ابْنَتَهُ الْبَكْرَةَ مِنَ فَحِيحٍ) Adevî, *age.*, II, 42. Hanefîlere göre bu rahatsızlıklar, kadına muhayyerlik hakkı verir. İbn Âbidîn, *age.*, III, 93.

157 Mâverîdî, *age.*, IX, 106; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 184, 189; Şirbînî, *age.*, IV, 272 (Şafiilere göre cünun, cüzzam ve baras, velînin; erkeklik organının kopukluğu veya iktidarsızlık kadının arayacağı bir haklıdır. Şirbînî, *age.*, IV, 273.)

158 Desûkî, II, *age.*, 249; İbn Kudâme, *age.*, VII, 38.

159 Kâsânî, *age.*, II, 327. Hanefîlere göre evlenmede lüzum şartları dörttür: a. Küçük kız ve erkeğin evlendirilmesinde velînin baba vade olması. b. kocada cinsi ayıpların bulunmaması. c. Kadının kendisi mehr-i misil ile evlendirilmesi. d. Kocanın kadına denk olması. Eğer kadın kendini denk olmayan biriyle evlendirirse, velîlerin itiraz hakkı vardır. Eğer kocanın denk olmadığı tespit edilirse ar ve ayıbı ortadan kaldırmak için hâkim akdi fesheder.

160 İbn Âbidîn, III, 86.

161 Mâverîdî, *age.*, IX, 106; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 184, 189; Şirbînî, *age.*, IV, 272 (Şafiilere göre velî, kızın rızası bulunsa da cinsel organı kopuk veya iktidarsız biri ile evlendirirse bu akit sahih olmaz. Diğer velîlerin razı olmalarına da bakılmaz.), 273, 275, 276.

birlikte cinsel organ kesikliği ve iktidarsızlığın kadına; cinsel organ kapalılığının ise erkeğe fesih hakkı verdiği kabul edilmiştir. Körlük, el veya ayak gibi bir organı kesik olma ve yüz çirkinliği halinin denklikte itibar edilip edilmeyeceği hususunda lehte ve aleyhte iki görüş vardır: Bir görüşe göre denklikte sağlıklı olma hali sadece erkekte aranır. Hastalıklardan salim olma şartında yalnızca taraflara bakılır, ana-babanın durumu denkliği bozmaz.¹⁶² Adamın yakışıklılığına, memleketine, vb. bakılmaz. Şâfîiler'den Rûyânî ise körlük, çolaklık, yüz çirkinliği vb. rahatsızlıkları da denklikte dikkate alınacak vasıflar arasında saymış; fakat bu görüş mezhepte kabul görmemiştir. Fıkhî meselelerde titizliği ile bilinen Ezra'î (ö.783/1381) ise erkeğin boyunun kadından kısa olmasını da denkliğe konu vasıflar arasında zikretmiştir.¹⁶³

Sağlıklı olmayı denkliğe konu vasıf saymayan hukukçular, bu kusurlara rağmen fiilen olmasa da hükmen evliliğin sürdüğü ve bu sebeple akdin feshini gerektirmediği görüşündedirler. Nitekim Hz. Peygamber, Rifâ'a el-Kurazî karısını boşadığında kadın, Abdurrahman b. Zübeyr ile evlenmiş, cinsel birleşmeye gücü yetmediğini anlayınca, eski kocasına dönme arzusunu Hz. Peygamber'e iletğinde buna cevaz bulamamıştı.¹⁶⁴ Bu rivayet de bu kusurun diğer tarafa muhayyerlik vermediğini ve evlilikte muteber bir vasıf olmadığını gösterir. Diğer hukukçular ise bu kusurların varlığında evliliğin maksadına uygun şekilde yürümeyeceği düşüncesinden hareket ederler. Ayrıca onlar "cüzzamlı kişiden, aslandan kaçır gibi kaçınız"¹⁶⁵ rivayeti-ni de görüşlerine delil gösterirler.¹⁶⁶

Yukarıda sayılan rahatsızlıkların dışında güzellik, yaş, kültür ve memleket ya da körlük, organ kesikliği ve yüz çirkinliği vb. denklikte muteber vasıf kabul edilmemiştir. Çirkin güzele, yaşlı gence, cahil âlime, köylü şehirliye, hasta sağlama denktir.¹⁶⁷ Bununla birlikte bu vasıflar bakımından eşler arasındaki denklik veya yakınlık, evliliğin istenilen şekilde sürmesi, amaçlarının gerçekleşmesi ve sonuçlarını doğurması açısından önem arz etmektedir.

D. DENKLİKLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Evlenecek erkeğin kadına denk olmaması bir evlilik engeli değildir. Erkeğin evleneceği kadına denklik şartına riayet etmediği bir akit, hak sahibi konumundaki kişilerin (kadın ve velileri) bu akde rıza göstermeleri halinde sahih, nâfiz veya la-

162 Mâverdi, *age.*, IX, 106; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 184; Şirbîni, *age.*, IV, 272 (kadında baras, cüzzam ve cünun olsa bile erkeğin kadına denkliğinden söz edilemez), 273. Hanefiler de iktidarsızlık halinde erkeğe bir yıl süre tanımışlardır. Kâsânî, *age.*, II, 323.

163 Şirbîni, *age.*, IV, 275. Evlilik birliğinin devamını zorlaştıran kocada iktidarsızlık, kadında cinsî münasebet imkansızlığı gibi hastalık ve kusurlar, kazâi boşanma sebepleri arasında tartışma konusu hususlardandır.

164 Bk. Muvatta', "Nikâh", 17.

165 Buhârî, "Tib", 19. (قَوْلُ مِنَ الْمُخَلَّومِ قَوْلُكَ مِنَ الْأَسَدِ)

166 Kâsânî, *age.*, II, 322, 327.

167 Haskefî, *age.*, III, 93; Nikâhın hastalıklarla bozulabileceğini söyleyenler, sağlığı da kefaatten saymışlardır. Buna göre güzellik de bu yönden denkliğe konu vasıflar arasında sayılabilir. İbn Rüşd, *age.*, III, 43.

zımdır. Ancak nikâh akdinde erkeğin kadına bazı vasıflarda denk olması gerektiği görüşündeki hukukçular, bu şartın yerine gelmemesi halinde akdin durumu hakkında farklı görüşleri savunmuşlardır. “Denkliğin nikâh akdindeki niteliği” başlığı altında zikredildiği üzere, bu şartı hukukçuların çoğunluğu, lüzum (bağlayıcılık) şartı kabul ederlerken; bazı hukukçular, sıhhat (geçerlilik) ve bazı durumlarda da Hanefiler nefâz (işlerlik) şartı olarak görmüşlerdir. Denkliğe konu vasıfların bir kısmı ve muhtevaları hakkında hukukçular farklı görüşlere sahip oldukları için bir vasıf veya içerik doğrultusunda bir hukukçunun lazım kabul ettiği bir akit, bir diğer hukukçu tarafından gayr-ı lazım, gayr-ı sahih veya mevkuf ya da bunların zıddı olarak nitelendirilebilmektedir.

Evlenmede denklik şartına itibar eden hukukçular içerisinde tam ehliyetli bâkire kadına dengi ve emsal mehri ile evlenme yetkisi veren tek mezhep Hanefilerdir. Diğer üç mezhep ise bu koşulların varlığında velinin bu akde rıza göstermemesi halinde velayet yetkisinin kötüye kullanıldığı gerekçesiyle bu yetkinin diğer veliye (amme velâyetini temsilen kadıya) geçtiği görüşündedirler. Dolayısıyla bakire kızların evlenmesinde Hanefilerle diğer üç mezhebin farklı şekilde de olsa denklik şartını gözetme bakımından aynı sonuca ulaştıkları görülür. Tam ehliyetli kızların dengi olmayanla evlenmesi halinde velinin itiraz hakkı, Mâlikîler’e göre zifafa; Hanefiler’e göre hamileliğine veya doğuma kadar devam eder. Hamilelik veya doğumla fesih hakkının sona ermesi, çocuğu koruma amacını taşır. Zira hamilelikten veya doğumdan sonra evliliğin sonlandırılması halinde, çocuğun göreceği zarar, evliliğin denklik gözetilmediği için sonlandırılmasından daha az değildir.¹⁶⁸ Denkliğe dair hükümleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

1. Tam Ehliyetli Kadının Dengi Olmayanla Evlenmesi

Tam ehliyetli kızlar, evlenecekleri erkeğin kendilerine denk olması halinde, velî onayı bulunmasa da Hanefiler’e göre bizatihi kendileri veya diğer üç ekole göre velinin buna yanaşmaması halinde bir sonraki veli konumundaki kamu görevlisinin velayetiyle nikâh akdine taraf olabilirler. Bu şekilde kurulmuş bir akit; sahih, nâfiz ve lazım bir akit olarak taraflar üzerinde akdin hükümlerini doğurur. Ancak tam ehliyetli kızların denkliği gözetmeksizin kurdukları nikâh akdi, velî rızasına bağlıdır. Hanefiler’e göre velî, rıza gösterirse akit lüzum ifade eder; rıza göstermezse akdin feshi için fesih talebiyle dava açabilir. Şâfiîler’e göre ise denklik şartının bulunmadığı hallerde bir kadının evlenmesi veya evlendirilmesi durumunda şu sonuçlar doğar: 1. Kadın ve velîlerinin rızası varsa akit caiz ve lazımdır. Hak sahipleri dışında hiç kimsenin bu evliliğe itiraz hakkı yoktur. Hz. Peygamber’in tavsiyesi ile denklik bu-

168 Serahsî, *age.*, V, 26, 27; Kâsânî, *age.*, II, 318; İbn Âbidîn, *age.*, III, 56, 85; Desûkî, *age.*, II, 249; Bilmen, *age.*, II, 71 (Velinin susması rıza sayılır.); Aktan, “Kefâet”, *DİA*, XXV, 168.

lunmaksızın gerçekleştirilen evlilikler bunu gösterir. 2. Veliler razı, kadın değilse nikâh bâtıldır. 3. Kadının razı; velilerinin tamamı razı değilse akit lüzum ifade etmez.¹⁶⁹

Veliler, velayetleri altında bulunan bâkire kızların denklik şartını taşımayan evliliklerine rıza gösterme hususunda ittifak edebilecekleri gibi ihtilaf da edebilirler. Velînin, velayeti altında bulunan kız üzerindeki evlendirme yetkisini / hakkını bölünemeyen bir hak kabul eden Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre eşit derecedeki veliler arasında bu akde rıza gösterenlerin varlığı akdi lazım hale getirir; diğer velilerin bu akde itiraz ve fesih talebinde bulunmaları hüküm ifade etmez. Buradaki ilke; parçalanamayan bir şeyin bazısının düşürülmesi, bütünü düşürülmesi demektir. (والقاعدة المقررة أن إسقاط بعض مالا يتجزأ إسقاط لكله).” Eğer velilerden bir veya bir kaç, itiraz ve fesih hakkını düşürürse, ötekilerin de hakkı düşer. Bu durum, kısas hakkına benzer. Eğer bir kısmı affederse, diğerlerinin kısası isteme hakkı kalmaz. Bu görüşteki hukukçulara göre velînin velayeti altındaki kadının evlendirilmesi ile ilgili hakkını bölünemez kabul eden hukukçulara göre bir kısmının rızası yeterlidir. Buna karşın Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ile Hanefîler'den Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Züfer (ö. 158/775) ise eşit seviyedeki velilerin her birinin ayrı ayrı fesih hakkı bulunduğu görüşündedirler. Birinin denklik şartından doğan itiraz ve fesih isteme hakkını kullanmaması diğerinin hakkını düşürmez. Çünkü denkliği aramak, her bir velî için ayrı ayrı sabit olan müşterek bir haktır ve bu, bölünebilen bir haktır. Bu tür bir akde rıza gösteren veliler, sadece kendi haklarından vazgeçmiş olurlar. Nitekim ortak borçta ortaklardan birinin alacak hakkından vazgeçmesi ötekilerin alacağını talep hakkını düşürmez. Birinci görüşteki hukukçular, denkliği arama hakkı ile borcu talep hakkını birbirinden ayrı değerlendirirler. Onlara göre denkliği talep hakkı, borcu talep hakkına değil, kısası talep hakkına benzemektedir. Bu tür bir akit, Şâfiîler'in bir görüşüne ve Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete göre, rızası bulunmayanlarca kullanıldığı için fuzûlînin akdi gibi bâtıldır. Yine Şâfiîler'in bir görüşüne, Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete ve Hanefîler'den Ebû Yûsuf'a göre hak sahibine muhayyerlik tanınsa da akit sahih olarak kurulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, Hansa bint Hizâm'a muhayyerlik tanımıştır; akit aslen bâtıl olsaydı, icazetle sahih hale gelmezdi.¹⁷⁰

Tam ehliyetli olmayan küçük kızlar ise sadece açık yarar bulunması koşuluyla dengi olmayan kimselerle evlendirilebilirler. Zira velî, kısıtlı lehine olmayan bir tasarrufta bulunamaz. Velînin malî konularda velayeti altındaki kişinin maslahatına aykırı hukukî işlemleri bâtıl olduğuna göre küçük kızın evliliği ile ilgili tasarrufunun da evleviyetle bâtıl olması gerekir. Şâfiîler ise tam ehliyetli olmadığı sırada denklik şartı gözetilmeksizin evlendirilen kızlara, tam ehliyetli konuma geldiklerinde akdi fesih muhayyerliği tanımışlar; tam ehliyetsiz kızların, velînin cebrî velayet yetkisinden uğrayacakları zararın önüne geçmek istemişlerdir.¹⁷¹

169 Mâverdi, *age.*, IX, 107; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 178 (ولان المنع من نكاح غير الكف، لحقهما، فإذا رضيا زال المنع، فان زوجت المرأة من غير كفاء) Şirbîni, *age.*, IV, 270; Remlî, *age.*, VI, 253.

170 Serahsî, *age.*, V, 24; Şâfiî, *age.*, V, 89; Mâverdi, *age.*, IX, 107; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVI, 178; Şirbîni, *age.*, IV, 270, 272; İbn Kudâme, *age.*, VII, 35 (Hanbelîler'e göre denkliği talep etmede bütün velilerin eşittir.); Bilmen, *age.*, II, 69-70; Zühaylî, *age.*, IX, 6746; Kahveci, s. 89.

171 Nevevî, *Minhâcî't-tâlibin*, s. 379; Şirbîni, *age.*, IV, 272.

2. Denkliği Aramada İhmal

Denkliği arama hususunda hak sahibi konumundaki kişiler, denkliğin bulunmadığını bilerek evliliğe rıza göstermişlerse, denkliği itibar edip araştırmamışlarsa ya da denklik bulunmadığını öğrendiklerinde itiraz haklarını kullanmamışlarsa bu hak düşer; nikâh akdi sahih ve bağlayıcı olarak kurulmuş kabul edilir.¹⁷² Denkliği aramada hak sahibi konumundaki tam ehliyetli bâkire kız ve velisi, erkeğin denklik bakımından uygun olduğunu araştırmazlarsa veya bunu bildikleri halde akde rıza göstermişlerse bu durumda onların akde itiraz ve fesih talebinde bulunma hakları düşer. Akde denklik bulunmadığı halde rıza gösteren taraf, yalnızca kadın ise, bu kusur kadından kaynaklandığı için sadece onun itiraz ve fesih hakkı düşer. Ancak velî, akde itiraz ve fesih talebinde bulunmayı düşüren bir durum gerçekleşmedikçe bu hakkını kullanabilir. Denklik bulunmaması sebebiyle velinin velayeti altındaki kızın evliliğine itiraz ve fesih hakkı, akdin yenilenmesi halinde (Hanefiler'e göre hamilelik veya doğum, Mâlikîler'e göre zifaf gerçekleşmedikçe) yeniden doğar. Ancak nikâhtan haberdar olduğu halde velinin itiraz hakkını kullanmayıp susması akde rıza sayılır.¹⁷³ Meselâ bir kız denklik şartının gerçekleşmediği bir evlilik yapsa, bu evlilik zifaf gerçekleşmeden sonlansa, o kız ister aynı ister başka bir erkekle evlenmek istediğinde velinin itiraz hakkı yenilenir. Daha önce denkliğin bulunmadığı bir evliliğe rıza göstermesi sonraki akde rıza göstermesi anlamına gelmez; yeni akit için tekrar itiraz ve fesih hakkına sahip olur.

3. Erkeğin Denklikte Gerçek Durumunu Gizlemesi (Hile Yapması)

Evleneceği kadına denk olmayan bir erkek, eksikliğini gizlese veya denkliğe konu vasıflarda hile yaparak kendisine denk olmadığı bir kadınla evlense, mahkeme bu kusur sebebiyle akdin feshine karar vermedikçe evlilik hükümleri devam eder. Bu durum sebebiyle denkliği aramada hak sahibi konumundaki kadın ve velisi, fesih davası açabilirler. Ancak akitten sonra gerçek durumu farklı olmakla birlikte denklik korunursa, akde itiraz ve fesih söz konusu olmaz. Diğer taraftan denklikte hak sahibi kişiler, erkeğin denkliğini araştırmada kusurlu iseler veya denklik bulunmadığını bildikleri halde bu evliliğe rıza gösterdikleri anlamına gelen bir tutum veya davranışta bulunmuşlarsa, bu hareketleri akde rıza sayılır ve itiraz hakkını düşürür. Ancak denkliğin bulunmadığı akitten sonra ortaya çıkarsa, bu durumda hak sahibi olan kadın ve veliler fesih davası açabilirler.¹⁷⁴

172 Aktan, "Kefâet", *DİA*, XXV, 167.

173 Serahsi, *age.*, V, 26, 27; Kâsânî, *age.*, II, 318; İbn Âbidin, *age.*, III, 56, 85; Desûkî, *age.*, II, 249; Bilmen, *age.*, II, 69, 71; Aktan, "Kefâet", *DİA*, XXV, 168.

174 İbn Âbidin, *age.*, III, 85; Bilmen, *age.*, II, 65, 69, 70; Aktan, "Kefâet", *DİA*, XXV, 167

4. Fesih Yetkisini Kullanma Şekli Ve Sonuçları

Denkliğin bulunmadığı bir nikâh akdinin kurulması sonucu, denkliği aramada hak sahibi konumunda bulunan bâkire kız ve velileri, akde itiraz ve fesih talebinde bulunabilirler. Ancak İslâm hukukçuları, denklikteki eksiklik sebebiyle dava açma hakkına sahip veliler hakkında farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Hanefîler'e göre asabe cihetinden öncelikli velî, Şâfiîler'e göre yakın velî ve Hanbelîler'e göre uzak veya yakın farkı gözetilmeksizin herhangi bir velî, denklik şartının yerine gelmesinden doğan itiraz ve fesih hakkını kullanabilir. Ancak Hanefî ve Şâfiîler, denkliği arama hakkına sahip olan velîlerden başkasına dava açma hakkı tanımazlar. Kadının dengi olmayan biri ile evlenmesi veya evlendirilmesi halinde akit sadece mahkeme kararıyla feshedilebilir. Bu itibarla mahkemedan akdin feshine dair bir karar çıkmadıkça denklik bulunmadığı gerekçesiyle eşlerin arasını kimse ayıramaz. Bu esnada evlilikle ilgili talâk, zihar, îlâ ve miras hükümleri devam eder. Denklik bulunmadığı için mahkemenin akdi sonlandırması ise talâk değil, fesihtir. Zifaf sonrası fesih kararı; sahih nikâhta olduğu gibi kadına iddet, kocaya mehr-i müsemma ve nafaka gerektirir.¹⁷⁵

Fesih davasında bulunma zamanı Hanefîler'e göre hamilelik veya doğuma, Mâlikîler'e göre zifafa kadar devam eden bir haktır. Hanefîler, velî uzun müddet sükût etse de çocuk dünyaya gelmedikçe denklik bulunmadığı gerekçesiyle fesih davası açılabileceği görüşündedirler. Ancak velinin denklik bulunmayan (mehri kabz, nafakasını talep vb. bir yolla) evlenmeye rıza göstermesi fesh hakkını düşürür.¹⁷⁶

SONUÇ

Evlilikte denklik şartı, İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından nikâh akdine dahil edilmiş hukukî şart niteliğinde bir unsurdur. Evlenme ve talâkla ilgili hükümler, dinin temel kaynaklarında ayrıntılı olarak açıklanmış olmakla birlikte denklik şartı ve muhtevasına dair sübut ve delâlet bakımından kati bir nas yoktur. Denkliğin gözetilmesi gerektiğine dair ileri sürülen sahih hadisler ise hukukî bir şarttan ziyade eşler arasında istikrarlı ve mutlu bir aile hayatı için tavsiye niteliğinde rivayetlerdir. Bu itibarla denkliğin dinî, toplumsal, iktisadî ve ahlâkî sâiklerden beslenen örf ve toplumsal telakkilere dayalı bir hukukî şart olduğu söylenebilir.

Evlenmede denklik, erkekte bulunması gerekli asgari yeterlilikleri ifade eder ve kadın ile velilerine tanınmış bir hak niteliği taşır. Erkeğin kadına denklige konu vasıflarda gerekli şartları taşınamaması halinde, hak sahibi için akde itiraz ve fesih

175 Serahsi, *age.*, V, 22, 26, 27-28, 30; Kâsânî, *age.*, II, 317-322; İbn Âbidin, *age.*, III, 94; Bilmen, *age.*, II, 70-71; Şirbîni, *age.*, IV, 270; İbn Kudâme, *age.*, VII, 371-379; Aktan, "Kefâet", *DİA*, XXV, 167-168.

176 İbn Âbidin, *age.*, III, 56; Desûkî, *age.*, II, 249; Bilmen, *age.*, II, 71.

talebinde bulunma hakkı doğar. Bu hak Hanefîler'e göre hamilelik veya doğuma; Mâlikîler'e göre zifafa kadar devam eder. Hak sahipleri rıza gösterirlerse, denkliğin bulunmadığı nikâh akdi; sahih, nâfiz ve لازم olarak kurulur. Denkliğin arandığı zaman ise hukukçuların çoğunluğuna göre akdin kuruluş zamanıdır. Bu hususta tek istisna Hanbelîler'in akdin kurulmasından sonra bir yılı kapsayacağı görüşüdür ki, kanaatimizce hukukî istikrar açısından bu görüşün ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

Kabul ve ret hususunda üzerinde farklı görüşler bulunmakla birlikte denklige konu vasıflar; Dindarlık / iffet, müslüman olmada öncelik, neseb / haseb, meslek, hürriyet, mal ve muhayyerlik gerektiren kusurlardan uzak olmadır. Denklikte vasıflara itibar etme ve bunlar üzerinde ayrıntılı görüşler ortaya koyma bakımından Hanefîler en ileri noktada bulunmaktadır.

Dört mezhebin denklige konu vasıflar hakkındaki görüşlerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Hanefîler, denklikte zenginliğe ve ebeveynin müslüman olmadaki önceliğine itibar etmeleri bakımından diğer mezheplerden ayrılırlar. Bununla birlikte Hanefîler kocanın nafaka temin etmemesi veya edememesini boşanma sebebi saymazlar; ancak kadına nafaka için dava açma hakkı tanırlar. Mâlikîler, Şâfiîler ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel ise bu şartı gözetmezler. Ancak bu üç mezhebe göre belirli şartlarla nafaka alamayan kadına tefrik talebiyle dava açma hakkı verirler. Hâkim, kadının şikâyeti doğrultusunda kocaya nafaka temini için süre verir ve bu sürede talep yerine gelmezse tefrik gerçekleşir. Mâlikîler ve Süfyan es-Sevrî, denklikte dindarlık ve evliliğin devamını imkânsız kılan bedensel ve zihinsel kusurlardan salim olmanın dışında bir denklik ölçüsüne başvurulmayacağı görüşündedirler. Şâfiîler, evlenmede denkliği arama hususunda Hanefîler'e benzer görüşlere sahiptirler. Onları Hanefîler'den ayıran en belirgin vasıf farkı, erkeğin muhayyerliği gerektirecek ayıplardan salim olmasını şart koşmalarıdır. Şâfiîler, bu şartı kabul ederek Mâlikîler'e yaklaşmışlar; fakat neseb ve diyanet hususunda ise Hanefîler'e yakın bir konumda bulunurlarken hürriyet konusunda Hanefîler'den daha katı davranmışlardır. Hanefîler eğer kadın hür ise erkeğin baba veya dede tarafından hür olmasını şart koşarlar. Şâfiîler ise baba tarafından üçüncü kuşak bile olsa kadın dördüncü dedede hür ise erkek kadına denk sayılmaz. Hanbelîler, denklikte mala itibar etmeleri ve ayıplardan salim olmayı kabul etmemeleri bakımından Hanefîler'e yakın bir konumda bulunurlar. Ancak Hanbelîler, denklikte benzer vasıfları kabul etmelerine rağmen ayrıntıda farklı görüşleri savunmuşlardır. Kanaatimizce, denklikte göz önüne alınması gerekli en önemli vasıf, "dindarlık ve güzel ahlâk" olmalıdır.

Denkliğin akitteki hukukî niteliği, İslam hukukçularının ekseriyetine göre *lüzum*, bazı fakihlere göre *sihhat* ve belirli şartlarda *nefâz* şartı olarak görülmüştür. Bu şartın aranmasıyla evlilikte sürekli mutluluğun elde edilmesi amaçlanmıştır. Denkliğin gözetilmesinde evlenen iki tarafı açısından çeşitli maslahatlar söz ko-

nusudur. Erkek açısından bu şart, evleneceği kadın üzerinde kavvâm rolünü icra etmesini kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Kadın açısından ise bâkire kızların evlilik deneyimi bulunmadığı için onların hata yapmalarının veya velilerin, velayetleri altında bulunan bâkire kızlar üzerinde evlendirme yetkilerini suiistimal etmelerinin önüne geçmesi açısından önem arz eder. Nitekim Hz. Peygamber, babasının kendisini bir erkeğin seviyesini yükseltmek için evlendirdiğini söyleyen kıza, nikâhı fesih hakkı tanımış ve bu hususta bâkire kızların dengi olmayan kişilerle evlendirilmesinden doğacak zararların önüne geçilmesine imkân tanımıştır. Buna göre denilebilir ki, eşler arasında uyum ve evlilikte istenen maslahatların elde edilmesi açısından denkleğin gözetilmesi önem arz etmektedir. Bu kavramın muhtevası, toplumsal koşullar çerçevesinde maslahata göre yeniden belirlenmeye açıktır.